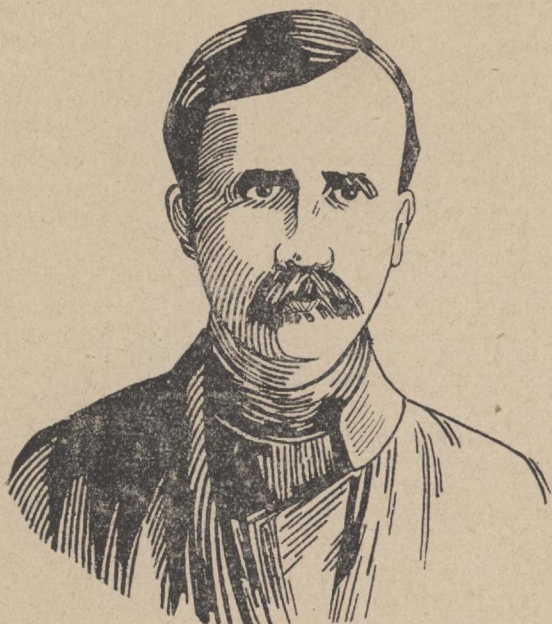

Архип Тесленко

(2/III 1882—1911 р.)

Архип Тесленко народився 2 березня р. 1882 в сім'ї селянина-незможника в с. Харківцях, Лохвицького повіту на Полтавщині; проніс через усе життя тяжкі поневіряння в боротьбі за шматок хліба і в своїх автобіографічних оповіданнях змалював «долю незможника, особливо того вищого, по-інтелігентському вихованого шару незможницького, що почав народжатися ще до 1905 р., але активно виступив був саме тоді, як ударив перший грім революції». (С. 6фремов). Літературно-художня цінність творів Тесленкових не дуже висока, але свіжа народня мова, щирість і справжнє «кипение человеческих крови и слез», що почувається майже в кожному рядковій його творів, знаходять схвилюваний відгук у серці читача.

«Автобіографічні оповідання Тесленкові в аспекті минулого можемо брати, як своєрідну автобіографію цілого шару соціального» (С. 6фремов).

Вчився Тесленко в церковно-парафіяльній, а потім у церковно-чительській школі; з останньої в 16 літ його було виключено за «вольнодумство». Писарював у волості, але не зніс «високомір'я, низькопоклонства та хабарів», був за діловода в нотаря, служив на залізниці... Хвороба повернула додому: тут допомагаючи батькам у хліборобській праці працював над самоосвітою й почав писати. Р. 1904 з першими оповіданнями приїхав до Києва і познайомився з літературними колами, де оцінили його талант. Але перші твори молодого письменника було надруковано лише р. 1906 (у «Новій Громаді»). Революційна боротьба 1905 р. захопила міцно Тесленка, і скоро він опинився в тюрмі. Звільнений маніфестом після 17 жовтня 1905 р., скоро, однак, мусів тікати з рідного села і проїти важкий шлях тиняння по ночліжках та монастирях. Лише повернувся додому як знову був арештований і в адміністративному порядку засланий на Вологодщину, а звідти після нового арешту й допитів у В'ятьську губ. Додому повернувся р. 1910 вже сухотний, стомлений морально й фізично; мати була вже в могилі, батько—безрукий каліка, злидні ще гірші, ніж за дитинства. Зовсім недужий працював у хазяйстві, а в вільний час писав свої твори, «кров'ю політи». Помер з сухот в кінці червня 1911 р. в лікарні.

Наука.

Людей у церкві повно. Церква—городська, та гарно в ній так. Громовинне світло сяє, свічки палають, образи блищать, а епалети на панах, ризи на батюшках так і мигтять. Батюшки кадять та:

— Сей день, его-же сотвори господь, возрадуємся і возвеселімся в онь!».

Півчі:

— «Христос воскрес!»...

Люди так і ворущаться, зодів так і шамтять на них: христосуються, цілуються... Весело. Так і всміхаються всі.

На дворі, на східцях, по боках теж ворущаться люди. Тільки ці люди не всміхаються вже, не радіють. Ці, мабуть, не чують «возрадуємся і возвеселімся». Ці, пообдирані, позгорблєвані простягають руки до кожного та тільки:

— Христос воскрес!... Подайте, що милость ваша!

Між ними й одна молодиця стоїть, теж обідрана така, та така худа, бліда. Перед молодицею—дівчинка малесенька, в лахмітті яко-мусь та в чобітках, що так і червоніють пальчики з них. Надворі холодноенько, вітрець проймає, і воно, чорнобривеньке, мабуть не помалу змерзло, бо щічки ті круглесенькі сині-сині, оченята карі, повні слізок, а само аж на місці не встоїть: одно ніжки ті то сюди, то туди ворочає, а рученята свої манісінькі одно до животика під лахміттячко стромляє, одно стромляє.

Молодиця оце дивиться на дідів, та й собі: і пригнеться инший раз оце, і голову схилить на бік, і рот роззявить, та й нічого, почервоніє тільки.

Кашлянула та й собі таки—тільки так несміливо:

— Здр.. Христос воскрес!.. З празником з святим будьте...—та й руку простягла таки.

Ніхто нічого їй, тільки дід один з хрестами на грудях:

— Пху! І сорому нема їй!... Хай уже ми...

Молодиця почервоніла зразу так, далі затулилась полою...

— Боже мій, боже мій,—каже,—хіба-ж хто й повірить, що ти тільки раз учора годувала дитинку скороиночками?...

— Молода, не каліка,—дід їй,—заробила-б... і нам-би не заважала отут:

— Мої рідні,—молодиця йому,—де-ж-би я заробила? Я-ж ждала, я-ж виглядала... Що-ж я робитиму, коли є нас... і без діток є...

Молодиця втерлась, помовчала далі:

— Було-б у мене що, була-б хата, чи я-б виглядала наймів отих?.. Чи я-б оце стояла тут?.. Боже мій...—молодиця знову полу до очей.—Умер... умер покійник-чоловік... добре й зробив.

— Ну, киснеш!—визвірився дід з хрестами.—Хтось подивиться на тебе оце!

Молодиця перехлипала, постояла, подивилась кругом, пригнулась ще разів з кількя, далі до дівчинки:

— Парасю, моя дитино, проси ти!..

— Мамо, я замелзла,—дівчинка їй.

— Проси, моя дитино! Христос воскрес, кажи. Тобі зручніш.

Дівчинка:

— Мамо, я їсти хочу!

— Ну, отож і кажи: їсти нічого, кажи, удягтися ні в віщо.

— Спатки хочу, мамо.

Мати аж з серцем на неї:

— Проси, я тобі кажу, зараз!

Дівчина:

— Боюсь.

— Проси!... Христос воскрес, кажи. Ось пан іде... зараз!

Дівчинка:

— Хли.. Хлистос... восклес...—та й затулилась пальчиками.

— Чому-ж ти руки не простягла ото? Ну й!... Руку сюди! Отак держи!

Дівчинка:

— Змелзла он... змелзла так, а вони... а вони...—одвернулась до рундука, заплакала. Плаче так гірко, аж здригається вся.

Дивиться мати. Сльози тільки кап-кап у самої. Зідхнула, подивилась сюди й туди та знову пригинатися давай.

Пригиналась - пригиналась — нічого.

— От, боже мій,—каже. — Ходім, Парасю, між паски ще.

Взяла за ручку, веде...

— «Пра-а-здников пра-а-здник»,—чується з церкви.

Пасок коло церкви багато, та все такі жовті. По-між пасками лихтарі горять скрізь, люди стоять, гомін... Мати каже:

— Ну, підходь, Парасю... до жінки до тії. Христос воскрес, кажи!

Дівчина мов не чує.

— Мамо, он спідницка гарна яка в дівчини.

— Христос воскрес, кажи!

— Мамо, он паска яка, а яєчка які.. червоні, дивіться!—показує, та аж осміхається.

— Я тобі... Я тобі що кажу?—гнівається мати.

— Що там? Куди прешся? Народ!—прогонить їх поліціант.

Ось трохи згодом ревуть дзвони,—то вже паски святять. Забирають люди, несуть. Молодиця дивиться — стоїть, тільки сльози грають їй.

— Мамо, ходімте взе й ми,—каже дівчинка.

Мати за ручку її, похнюпилась, ідуть.

Люди скрізь так юрбами й сунуть. Звощики скрізь так і торохтять. Дзвони ревуть десь. Майорять хлаки улицями. Громоваина сяє. А на небі ані хмарочки; зорі тільки миг-миг...

Дійшли до базару, стала мати, думає.

— Мамо, ходімте взе!—каже дівчинка.

— Куди підемо?

Мати скривилась, за ручку дівчинку, та під крамницю на піддашшя.

— Мамо, ну й спідницку бацила я!

Мовчить мати.

— Мамо, я яєчка хоцу.

Мовчить.

— Мамо, дасте паски?

— А чом ти не слухалась, як я тебе навчала? Казала: проси!

А ти слухалась моєї науки?

Дитина в плач.

Мати помовчала, нахилилась і пригорнула дочку.

— Моя дитино! Дай хоч поцілую тебе.

Поганяй до ями!

Думка одна вже в мене тепер: поганяй до ями! Молодий та зелений ще, жить-би ще, жить, та... що-ж будеш робить? Не живеться.

Бідний батько, бідна матуся! Як це їм дивитися на мене змарнілого, хворого! Скільки вони вже діток поховали, повіряжали на той світ! Голод, холод. Було і обкладок, і гарячок!... Хотіли, щоб хоч я вже жив, на мене надіялись. Було вже й позичать грошень та й чобітки й жупанок мені справлять. А йду в школу, то й олійки, й рибки мені. А підріс, оддали ще й у більшу школу мене. Хотіли в люди вивести.

— Учися, — кажуть було, — учися, щоб хоч ти не страждав, як ми, не спотикався по поденщинах.

А вчився я тоді у второкласній школі, що є біля нас у селі одному. Скрутно було їм слабир, старим, платити за мене в школу ту, та стягались, платили.

Розумів я вже й сам добре тоді, що вчитися треба було. Чимало вже книг прочитав.

І вчуся було. Іноді як напишу було «сочиненіє», чи вірш прочитаю, то вчитель:

— З тебе люди будуть,—було всміхнеться до мене.

Та радію було. Життя таким гарним уявляю собі. І цю, й ту школу кінчаю думкою, і цим, і тим бачу себе. Та все дарма.

Любив я в школі обмірковувати це, те, докопуватися до цього, до того: що й небо, що й зорі. А як отець завідуючий, він-же і заочнонавчитель, стане про таке що балакати: про сорокоуст, маслособорования або що, як це чоловіка у царство уводить,—то я:

— А як у кого найнять ні-за-віщо цього?

Так було косо погляне на мене. І от видають раз на святки нам

білети. Дивлюсь, у моєму поведінню замість п'ять стоїть три з половиною.

— За віщо це?—здивувався я.

— Щоб не мудрствував дуже,—отець завідуєчий мені.

А то в неділю якось проповідь у церкві розказував він. Про благочестя розказував він та згадав і про Чвира Івана.

— От чоловік,—каже,—на таких тільки й віра держиться.

Знаю Чвира того,—та й хто не знає його!—Там багатир: що поля, а що худоби в нього!.. І сам такий: що-служення він у церкві то-бі; трохи не що-тоду ікони в церкву справляє, хрести. Тільки... люди жаліються на нього. Як зійде, кажуть, на його землю скотина чия—і не оплатитися йому. А прийде зима, біднота ходить купувати хліба селами до нього. «Отже, каже, заплати, так продам, а ні, то хай краще погниє воно в мене». Далі й балакати не стане з тобою.

Ідемо з церкви, я й кажу до хлопців:

— Гарна віра,—кажу,—до церкви ходить, ікони справляє, а до людей звіриною быть.

Сказав і нічого-б. Отже треба котромусь це батюшці у вуха внести. Другого дня увиходить у клас він.

— Ну, так яка віра?—почав до мене. Оскирнувся якось хижо-хижо, далі:—Здавай книги,—плевелів нам у пшениці не треба.

Попрощався я з школою. Жалко було. Мав кінчать того року.

— От і довчись!—почав батько мені.—Що-ж тепер?.. Я-ж задовжився на тебе. Служи йди, на заробітки ступай!

«Так отак!»—думаю.—«Невже це так-таки й піти по заробітках блукать? Здичавить, пірнуть у темряву, в багнюку!? А вчення, liebe вчення, книги, надії? Що робить? Як быть?»

Нудю світом. То в цей куток загляну, то в той. Далі:

«Стій,—думаю,—мені-ж можна й дома вчитися: на вчителя готувитись можна!»

Гаразд. Добув таких книг, почав. Хитає батько головою.

— Геть, мабуть,—каже,—й часу не гай. Було-б шануватися у школі. А тепер... думать он треба, що їсти, ходить у чім.

А мати таки:

— Та хай ото доходить свого. Може-ж таки що й буде з нього. Зідхне батько й нічого.

Готовлюсь. На осінь лаштуюсь їхати на кзамент.

«От,—думаю,—здам і... вчителем я... вчителем!.. Школа, ученики... Буду їм розказувати про людськість, про небо. По головці їх буду гладить... Боже, як гарно! Буду допомагати батькові. Найму дівчинку матері, щоб хоч коло печі поралась. Мати-ж така слаба... Заїло лихो. Пере дрантя було зимою в порваних чоботях: застудилась, кашляє так.

Дунав, мріяв, та... чого життя таке?

Пішло по селу тим часом:

— Петро Гнатюків у бога не вірує: з школи прогнали, до віри докопувавсь.

А багатилям саме це й давай. А їх у селі у нас є.

— А прислідить за ним,—почали,—бо з таких усе лихо стає.

Цеб-то забастовки. Тоді саме йшли вони в нас. Почали накидять очима мене.

— Та він зацікавляється й книжками ще!—чую балакають. Які то можуть бути книги в нього? У школу-ж він не ходить уже.

Не знаю, чи довго-б ще вони «слідили» за мною, чи ні, та під молотьбу пішов я на поденщину до одного з них, до Гливи Петра. А я не все біля книг був, треба й заробити було. Молотили жито йому. Курява, спека. Між нами, поденниками, працював і наймит Гливин Яким. Такий парубійка заштовханий, блідий, худий, і таке щось після обіду сталось йому: положить сніп у машину, та й сяде, та й голову схилить, а піт так і ллється з нього. Дивиться Глива на його, здоровий, пикатий такий.

— А чого це, Якиме, заледачів так?—каже.

А наймит:

— Нудить мене, так нудить... голова болить.

— Хм! Швидче до машини треба.

Наймит нічого. Береться за сніп.

А я:

— Він хворий.

Подививсь-подививсь Глива на мене так вороже, далі заклав руки за спину та й пішов собі, оглядає скирти.

Я:—Так от чоловік,—кажу,—замість того, щоб до лікаря, він «швидче»!

Він і почув, як повернеться:

— Що-о? Ти людей бунтуєш!—визвірився на мене.—Демократ! Забастовщик!

— А що-ж ви,—кажу,—чоловіка хворого підгоните?

Він:—Ладно. Ти-и вже давно на прикметі у нас.

Світає. Лежу дома в хлівці, слухаю: лемент на городі.

— Давай нам його! Де він?—хтось гукає на батька.

Не встиг я убратися, як ідуть до мене врядник і два козаки з нагайками. Хльоснули разів скільки мене, ведуть до хати. А біля хати стоять батько й становий.

— А ну, де твої книги?—становий до мене.

А батько:

— Ага, дочитався!.. Дочитався—на мене, так тремтяче.

Кинулись трусить мене. Поперекидали де що було й у хаті, й біля хати. Не знайшли нічого такого, до чого-б причепитися можна було, а проте становий:

— Заарештувать його!—гукнув до врядника.

— За віщо?—скрикнув батько.

Становий так ехидно:

— А, ти не знаєш!.. Он бунтовщик. Он у Гливи до чого він призводив людей?

Посідали козаки на коней, погнали мене.

— Боже мій, боже мій!—б'ється матуся.

Судили мене, оправдали, та що мені тепер з того? Встигла тюрма й до суда забрать здоров'я, забрать надії, розбить життя.

Пам'ятаю: були добрі морози. Холодно в камері. Вікна побиті, сніг так і біліє на них, а топиться тільки для слави—і комін холодний. Сиділо нас тоді чоловіка з вісім у камері тій, селяни всі. Ходимо то до дверей, то до «нар», позгинались. Носи сині у всіх, руки подубли; в того кашель, у того нежить, а в того вуха заклало. Що тут робить? Просимо «старшого», просимо начальника:

— Пожалуста шибки повставляйте та топить більше велить.

— Харашо.

Проходить тиждень, проходить і другий,—усе «харашо». Довго-ж це так буде? Підходжу я раз до прозурки.

— Діжурний!—гукаю. Не чуть. Удруге. Не чуть. Я давай стукать у двері. Біжить.

— Чіво бйош двері?—кричить.

— Поки-ж ми, кажу, будемо мерзнуть отак?

Ні слова. Пішов. Ось трохи згодом начальник іде.

— У карцер його на трое суток, на хліб та на воду.

Узяли мене, вкинули в яму якусь. Вогко, поночі, тісно. Сюди повернись—стіна мокра, вонюча, туди—теж. Діл кам'яний, холодний як лід, а одежі на мені одна чумарчина. Тупцююсь. Прийшла ніч. Лягти нігде. Схилився на одвірок, куняю. А то на третю вже ніч стою, ноги підломлюються мені, голова хилиться. Ліг, не знаю й як. Полежав правим боком на холодній долівці, та це й дістав собі. Болить у боці й болить. А зворухнись до чого—колька, задишка.

Так отаке-то мені! Молодий, жить-би, працювать-би...

Та ще хоч-би з навкола не досаждали, а то:

— Ага,—радіють багатирі,—так йому й треба, щоб не був дуже розумний!

Мотається, мотається батько сам... знесилений, стомлений, так сумує сердечний. А тут ще й хата хилиться, хлівці боком лягають. А в матусі, мабуть, і очі не висихають ніколи. Бідна матуся!

—Сину мій, сину!—плаче.—Та я-ж ждала невісточки... Та я-ж думала, що ти й сам житимеш, та й ми, немічні, за тобою, а ти... Та як уже нам і ховать вас навірилося!..

Така слаба, нездужаща, гріє липовий цвіт, ромашки мені:

— Лічися, мій синочку, лічися!..

Посилає й до лікаря в лікарню. Ходив.

— Що-ж,—каже лікар,—це хвороба така, щоб вилічить її, треба їсти добре: м'ясо, яйця, молоко; стерегтися простуди, у чистому повітрі жити.

От і лічись! Де я візьму їства такого? Огірочки, картопелька — оце моє їство! Або як я устережуся простуди тії: удягтися ні в віщо, в хаті холодно, топиться пнойком; повітря—дим, чад... По-о-ганяй до ями!

С. Харківці,
Лохвицького пов.

Олександр Олесь

(4/XII 1878 р.)

Олександр Кандиба (Олесь—псевдонім) народився 4-го грудня 1878 року на Харківщині. Скінчив Харківський Ветеринарний Інститут і ця освіта дала йому професію і службу, що зовсім не гармоніювала зі внутрішнім життям поетовим і була може одною з основ роздвоєності, розладу, що раз-у-раз бренть у його ліричних зізнаннях. По виході (1907 р.) першої збірки Олесевих поезій («З журбою радість обнялась»), критика українська радісно й однодушно вітала нову багатонадійну силу, инколи й надто високого тону беручи в своїх похвалах.

Зайнявши позицію першого поета українського, Олесь брав участь у тодішніх періодичних виданнях і кілька років поспіль керував київською редакцією «Л.-Н. Вістника». Року 1919 виїхав за кордон і живе там і досі.

На Олесеву творчість маємо два основні погляди: одні бачать у ньому передовсім поета громадянських настроїв, співця «гніву та зневіря» (Єфремов); другі вважають, що власне Олесева сфера—чиста, інтимна лірика (Зеров). Між цими двома полюсами є, звичайно, і посередні пункти. Правда, що настрої укр. інтелігенції 1905—1917 р. передавав Олесь іноді дуже влучно, як типовий її представник, і підносився часами до високого і правдивого громадянську патосу («Яка краса»... «Три менти»... «О, слово рідне»), але й те правда, що часто такі адресуари, як «мечі», «борня» то-що, набирала в нього характеру готових формул, штампу, алегорії без якогось конкретнішого змісту. Що-до розвою таланту Олесєвого, то можна вважати, що з року 1911 (коли вийшла 3-я кн. поезій) починається певний спад, виснаження. Надії на поета, як на представника того типу творців, що про них говориться в Пушкіновому «Ехо», не оправдись. Коли в перших збірках мали ми то прегарну стилізацію народньої пісні чи думи (тут єсть, безперечно, нитка, що лучить Олєся з Тичиною), то милу безпосередність любовної поезії, то нові (хоч і не нарочито новаторські) прийоми письма («Тіні»), коли ці риси примишували забути й одноманітність епітетів («срібний», «сріблястий»...), і небезпечний нахил до дешевої, апухтинської чи надсонівської красиности, — то в пізніших речах бачимо, як звужується поетів виднокруг, як зами-

каються перспективи, як мертвішає мова. Книжки, що видав їх Олесь за кордоном, не заперечують, на жаль, нашої тези про спад Олесевого хисту, а покріплюють її. Можна тому шукати пояснень в умовах об'єктивних (оточення), але справи це не змінить.

Драматичні спроби Олесевої, — а їх він написав чимало, — писані здебільшого в дусі поверхового символізму, що раз-у-раз збивається на алегорію. Найхарактерніша, може, і найцікавіша з них — драма «По дорозі в казку», написана на давню як світ тему: герой і юрба.

Яка краса: відродження країни.

Яка краса: відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся
плач рабів,
Мовчали десь святі під попелом руї-
ни,
І журно дзвін старий по мертвому
гудів.

Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря все живе схопила, пройня-
ла,
І ось — дивись, в руках замаяли зна-
мена,
І гімн побід співа невідьма сторона.

Так спить орел, — і враз розкривши
очі,
Угледє світ, красу і простір голубий,
І легко з скель спорхне, і в небі за-
клепоче
Про вільний льот орлів, про ранок,
золотий.

Так море іноді всю ніч дримає, —
І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
І дивним жемчугом, і барвами запрає,
І очі всесвіту до себе прикує.

Летить воно, хвилюється і летється,
В обіймах сонячних і сяє, і трем-
тить,

І щастям все життя йому в той мент
здається,

І все в путі йому і годе, і щастить...

.....

І де взялись ці хвилі сніжнобілі,
Хто дивно так навчив їх грати і шу-
мів,

З яких ясних країн чайки ці нале-
тіли,

Що вміють ніжно так і плакати, і
жаліть?..

Чайки, чайки! Тоді не треба плачу,
Коли іде борба за волю, за життя.
Коли на хмарах я вже дивний від-
блиск бачу,
І сонця жданого блискуче вороття!

Порвалися струни...

Порвалися струни на арфі, —
І арфа сумує німа.
В других виклика вона сльози,
І плаче сама.

Сміюсь я, жартую, співаю,
Не скажусь на долю зовсім,
І б'ю по розірваних струнах
У серці моїм.

А йстри.

Опівночі айстри в саду розцвіли...
Убралися в роси, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя наряжать.

І марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні,
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не в'януть, де вічна весна...

Так марили айстри в саду в-осени...
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрівав їх холодним дощем,
І плакав десь вітер в саду за кущем.

І вгледіли астри, що вколо—тюрма,
І вгледіли айстри, що жити дарма,
Схилились і вмерли. І тут, як на
смій,
Засіяло сонце над трупами їх.

Любов.

О, не дивуйсь, що ніч така блакит-
на...

Що вийдеш ти, то знала ніч оця,
І через те вона така привітна,
Ясна і ніжна без кінця...

О, не дивуйсь, що пахощі навколо,
Що, мов зомлілі, дивляться квітки--
Ця ніч твоє квітчає ними чоло
І з них тобі плете вінки.

О, не дивуйсь, що стільки зір на
небі,

Що ночі так прозора срібна мла,—
Ця ніч ясна вбиралася для тебе,
Для тебе й срібло розлила.

І тільки ти в кімнату підеш з ганку,
Погасне тихо й журно свято скрізь,
А хмарна ніч проплаче аж до ранку
Дощем рясним невітшних сліз...

Зимую.

Дивилося сонце на срібнії віти,
Всміхалося їм, і вони не змогли
Усмішки блискучого сонця стерпіти
І танути в млості якійсь почали...

І срібло розтало... І бачили віти,
Як капали сльози по одній із них,
Як сонце сміялось і сяло в блакиті...
О, сонце! На що ти всміхалось до
них?

Раз високо над горами...

Раз високо над горами,
Уранці по весні,
Дві хмароньки плили кудись,
Як янголи ясні.

Удосвіта дві хмароньки
Зустрілися вгорі
І мовчки зупинилися,
Як божих дві зорі.

Дві хмароньки зустрілися
Удосвіта колись,
Зустрілися, спинилися,
За рученьки взялись.

Хотілось їм зостатися;
Удвох прожити вік,
А вітер злий сміявся вже
Десь збоку біля їх.

І стали тихо плакати
Дві хмароньки ясні,
І сльози їхні падали
Сріблясті і рясні.

А трави в свої рученьки
Ловили радо їх
І грались, ніби в крем'яхи,
Сльозами хмарок тих.

Три менти.

Тихше, тихше: ходять звірі,
П'ють народню кров вампіри...
Нахиляйтесь,
Пригинайтесь:
Може мимо пройдуть звірі...

Тихше, тихше—
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Тихше, тихше: сплять вампіри,
Упилися кров'ю звірі..
Нахиляйтесь,
Підкрадайтесь:
Як убиті сплять вампіри...

Тихше, тихше—
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Гей, до зброї! Бийте в дзвони!
Будьте смілі, як дракони!
Всіх гукайте,
Всіх скликайте,
Хай гудуть, як громи, дзвони!..
Хто там ззаду?—
Кулю гаду!
Хто там ззаду?..

О, слово рідне!..

О, слово рідне! Орле скутий!
Чужинцям кинуте на сміх!
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми безпам'ятно забутий.

О, слово рідне! Шум дерев!
Музика зор блакитнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними левій рев...

О, слово! Будь мечем моїм!
Ні, сонцем стань! Вгорі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними над ним.

Не берить...

Не берить із зеленого луку верби
Ні на жовті піски, ні на скелі,
Бо зав'яне вона від жаги і журби
По зеленому лузі в пустелі..

І сосни не несить на зелені луги,
Бо вона засумує в долині
І засохне в воді від палкої жаги
І нудьги по далекій вершині.

Ми плакали...

Ми плакали на цвинтарі безсилі,
А скрізь жовтіли на землі
Потоптані знамена милі
І наші зламані шаблі.

І сотні нас з чужинцем побратались,
Втекли від нас в ворожий стан
І разом з ворогом знущались
З кривавих наших сліз і ран.

Свої—серця нам виривали,
Чужі—тесали нам хрести,
А ми дивились і не знали,
Куди нам з цвинтаря іти.

Пісня сліпих.

Дайте сліпим, дайте незрячим,
Дайте.

Дайте покараним праведним госпо-
дом,
Дайте.

Світ нам застелено чорною хмарою,
Сонечко яснєє ще нам не сходило...
Ой, до труни-ж ми його не поба-
чим...

Дайте сліпим, дайте незрячим.

Риплять вози, іржуть коні,
Шумлять люди, як ті ріки.
То-то дива на ярмарку,
То-то дива буде!
Шумлять люди,
Як ті ріки.

Ми тільки плачем—
Бідні каліки...
Плачем, не бачим...
Дайте сліпим,
Дайте незрячим.

Ой, була на світі...

Ой, була на світі та удівонька,
Трьох синів мала,
Ночи не спала,
Іх доглядала,

В чистім любистку синів своїх милих
купала.

Що один з трьох синів звався Іва-
шечко...

Бога не боявся,
Хати відцурався,
До панів найнявся,

Килимом під чоботи панські послав-
ся.

А що другий син звався Василечко...
Він потиху встав,
Скриню розрубав,

Скарби всі забрав,
Матір свою рідну, неньку свою бід-
ну обікрав.

Що-найменший з трьох синів був
Незнаєчко...

Стріли його лоди,
Розкололи груди,
На очі наклали полуди...
Ніколи-ж він світу божого бачить
не буде.

Прийшла мати до Івашечка,
Голодна стала,
До вікна припала,
Плакала, ридала,
Руки свої схудлі простягала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:

«Моя хата з краю,

Я тебе не знаю,

Иншу матір маю,

Їі пою, її кормлю, її доглядаю».

Прийшла мати до Василечка.

Голодная стала,

До дверей припала,

Плакала,—ридала,

Василечком ріднесеньким сина узи-
вала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:

«Моя хата з краю,

Василя не знаю,

Инше ім'я маю,

Себе кормлю, себе пою, про себе я
дбаю».

.

Ой додому вдова повернулася,

На землю упала,

Коси собі рвала,

Життя проклинала,

До сина свого, до найменшого про-
мовляла:

«Ходім, сину мій, ходім, синочку,

Зігнімось, як лози,

Станем на дорозі,

На лютім морозі,

Може хто з прохожих зглянеться
на наші сльози».

Іуть вони, тужать, степом, села-
ми...

На їх голосіння

Дають їм каміння,

Лушпиння з насіння.

Белике-ж твоє, праведний, терпіння.

Із поеми „Що-року“.

I

Снігу, ой снігу якого!..

В білих снігах потонули

Гори, степи і долини...

Наче чекаючи любого гостя якогось

Радий господар

Свитку свою розіслав по дорозі,

Свитку свою з найбільшої вовни,

Свитку свою ненадівану й разу.

Наче паслися гуси уранці,

Скублись, кричали

І пух свій розкидали білий.

Наче тут віяли тихо вітри,

Віяли тихо, й несли

Хвилі вишневого цвіту.

Наче якась багатирка свавільна і
горда

Всюди розкидала рядна й полотна:

«Гей, мов, дивуйтесь

І задріть, сусіди!

В кого з вас скриня повніша в комо-
рі?

Хто тут посміє з вас вийти і крик-
нуть:

«В мене добро мое

Виткано тонше!

В мене добро мое

Випрано краще й біліше!»

Я-ж не боялась

Зимового ранку

Вийти на річку

І прати до самої ночі.

Я не лякалась морозу жижкого.

Хай він обгортає стан мій дівочий,

Хай він як парубок в'ється круг ме-
не,

Стискує руки
І в щокі цілує.
Боже мій! Скільки-ж то лиха від
цього?

Що, як в той час
Від його поцілунків—

Мак на щоках моїх палко розквіт-
не?—
Може краса моя бідна зів'яне!?»

Снігу, ой снігу якого!

XXXIX.

Осінь—вмирання,
Примир'я, прощання,
Останні слова...
Пориви марні,
Звуки цвинтарні,
Смерти жнива.

Вмерти, не бути,
Не бачить, не чути,—
Прокляття... (кому)?
Жити, конати,
В муках палати,
І нагорода... в чому?

Вірить, молитись,
Плакать, проситись—
Годі, дарма!..
Може змататись,
Сіктись, рубатись,—
Зброї нема.

Зброя єдина—
Будь як дитина,
Грайся м'ячем,
Злотною любов'ю,
Власною кров'ю,
Честю, мечем.

Косять коси...

Косять коси,
Луг голосе,
Косять, косять косарі;
А в моїй душі співають,
Срібло струн перебирають,
Грають, грають кобзарі.

В оксамитах,
В сріблї, в злоті
Виступають козаки...
Косять коси,
Ноги босі
І діряві сорочки.

Підійшов я,
Привітався
І звертаюсь до юрби:
Ось ви в злиднях, босі й голі,
А чи прагнете ви долі,
Чи готові до борби?

В оксамитах,
В сріблї, в злоті
Виступають козаки...
Косять коси,
Ноги босі
І діряві сорочки.

Хтось всміхнувся,
Обернувся
І промовив мені враз:
«Ми, паничу, луки косим—
І вже вас ласкаво просим:
Потурбуйтеся за нас».

Косять коси,
Луг голосе,
Гнуться низько косарі,
Гнуться низько...
Тане військо...
Замирають кобзарі.

* * *

Огонь, що мовчки в попелі дрімав,
Ожив і знявся,
Блиснув, засяв і засміявся,
І віковичну ніч злякав.

Святий огонь! Свята земля!
Свята руїна!

І ми упали на коліна
І кров смоктала з нас змія.

І в муках ми спалили гріх
І легко встали,
І гряди сліз не помічали
І ран окровлених своїх.

І шепотіли в нас уста:
Простіть навіки,
Простіть нас, страдники великі,
І ти прости, земля свята.

І крикнув враз огонь до нас:
Немає сил!

Хоч трупів дайте із могил,
Щоб я в безсиллі не погас!

І зрозуміли ми натяк...

І довго ждали,

І по землі могили шукали

І чийсь надибали кістяк.

Огонь... погас!...

Воля!? Воля!?

Воля!? Воля!? Сниться, може?
Друже! Брате! Говори!
Що? Народ? Салдати? Боже!
Бій... Червоні прапори!..

З тюрем в'язнів випускають!?
Прилучаються міста?
Далі, далі! Хай співають
Золоті твої уста.

Марсельезу! Швидче-б ранок!
Чом так тихо на селі?!
На дзвіницю! Вже світанок!
Люди! Воля на землі!

Роси, роси, дощику...

Роси, роси, дощику, ярину,
Рости, рости, житечко, на лану.
На крилечках, вітрику, полети,
Колосочки золотом обмети.

Хай лише посунеться в поле цап,
Хай лише наважиться він на хап,
Руду йому бороду одсічем,
Облупимо пів-бока сікачем.

Як достигне житечко на лану,
Прийдуть люди жатоньки ярину,
Блискавками косоньки заблищать,
Золотими кобзами забряжчать.

Роси, роси, дощику, ярину,
Рости, рости, житечко, на лану,
На крилечках, вітрику, полети,
Колосочки золотом обмети.

Григорій Чупринка

(27/XI 1879 р.—1919 р.)

Чупринка народився 27 листопаду року 1879 в м. Гоголеві (Чернігівщина) в селянській сім'ї. Вчився в гімназії, але не скінчив. Брав участь у революційному русі 1905 року, і за цю участь його навіть було ув'язнено. Писати почав замолоду (російською мовою). Виступив як поет український біля року 1908, і після того брав участь у цілій низці журналів та газет, видав ряд окремих книжок ліричних поезій з голосними назвами («Огнецвіт», «Метеор», «Ураган» і т. д.); придбав, особливо серед тодішніх «модерністів» репутацію великого майстра віршу і навіть «чарівника, віщуна-співця» (Вороний). Що правда, приніс Чупринка певні нові в нас прийоми, взявши їх головню у російського поета Бальмонта,—замилування в грі римами, в звукописі, у поверховій легкості й витворності віршу, строфи, і це був певний крок уперед у розвої нашого слова. Але пізніша критика підкреслила й низку негативних рис Чупринчиної творчості: бідість тем і мотивів брак відчуття стилю, що призводив до таких прозаїзмів à la Случевський, як «ти об'єкт для споглядання» (до коханої жінки!), поклонювання рими, як самоцінності, що їй інколи на жертву приносилась звичайна логика образу, звороту, епітету («дзвінко роздайтеся, співи цікаві»—рима до слова Вірсавії і т. д.). Ці власне риси глушили талант, здібний часом підвестись на справжні ліричні верховини (II в циклі «Подзвіння», «Перемога») чи дати невимучено-граціозний малюночок («З вікна», «Під снігом»). Навіть у тій царині, де поет мав бути найсильніший—у царині ритму—Чупринка, як то одним із перших зауважив М. Зеров, не виявив глибшого розуміння і відчуття («Вальс»).

Можливо, що на всьому сказаному позначилися де-які особливості життя поетового,—життя нещасливого, невірноваженого, «сумбурного», та й брак відповідного оточення. Отже вага Чупринчина—історична. Трудно знайти менше подібних поетів, як Чупринка й Тичина, але зв'язок між ними єсть. Цей зв'язок—шування нової музичної форми. Перший шував, другому пощастило знайти...

Кінець життя Григорія Чупринки припадає на 1919 рік. Його було розстріляно за участь в організації протирадянського повстання.

О г н е ц в і т .

(В ніч під Купала).

Я гадаю, чи не вдасться
В темну нічку під Купала
Здибать в лісі квітку щастя,
Що надовго десь пропала.

В зимових оранжереях
І в степах квітчастих влітку,
І в колючках, і в пиреях
Я давно шукав ту квітку.

На воді й на суходолі
Я об ній невпинно мріяв...
Та квіток людської долі
Бог по вітру не розвіяв.

Іх нема в вінках весільних
І в гірляндах погребальних,
Бо вони з-за дум свавільних
Не ростуть в місцях загальних.

Щоб не мірялася доля
Тільки справами людськими,
Іх не сіє Вічна Воля
Разом з травами пустими.

Під Купала-ж кожним літом
Опівнічної години
Сяє в лісі огнецвітом
Тая квітка край долини.

Я піду, узнаю щастя,
Несплямоване журбою...
Гей, чи вдасться, чи не вдасться,
Квітку, здибатись з тобою?

П і д с н і г о м .

Віє метелиця,
Крутиться, мелеться,
Котиться полем у млі;
Килимом-хутрою падає, стелиться
Сніг по замерзлій землі.

Квіти торішні,
Зернятка ніжні
Сипали там в-осени...
То-ж їх заховують килими сніжні,
Щоб не померзли вони.

Х м а р к и .

Линуть,
Плинуть
Хмарки літні,
Хмарки радісні, блакитні,
Розпливаючись в повітрі,
Наче фарби на палітрі,

Сяйвом-золотом оточені,
Линуть,
Плинуть,
Поки згинуть
Позолочені.

Подзвіння II.

Люди, люди! Я не з вами,
Блиск життя мого погас,
Труп, оточений квітками
Віє холодом на вас.

Я в надземних світлих чарах
Чую звуки райських труб,
А на марах, тут на марах
Мій безмовний блідний труп.

Труп—мій образ нерозгадний,
Злої долі рішенець,
Труп холодний, безвідрадний—
Мій і ваш земний кінець.

Перемога.

(З циклу „Смертю смерть поправ“).

Як спалахне серце кволе
Палом страчених надій,
Я прийду до тебе, доле,
На страшне криваве поле,
На останній смертний бій.

Я не гнусь, мов раб, під гнітом,
Доле, мачухо лиха,
Знай,—з тобою, з цілим світом
Я поб'юсь з лицем відкритим
Проти злості і гріха.

Все одно я маю рану,
Рану смертного жалю,
Так на бій я сміло стану,
Гучно вигловлю догану,
Хоч тебе і не зломлю.

Смерті в очі я загляну,
Жах могильний я стерплю,—
Все одно я маю рану
Нестерпучу, нездолану,—
Рану смертного жалю.

Е о л.

Дзвоне, дзвоне, тихо дзвоне
Вільний, мрійний, тихий дзвін,
В світлі, в вітрі, в небі тоне,
Спів розносе
І голосе.
Хто се, хто се
Дзвони носе,
Хто се він?

Знаю, знаю, ти, Еоле,
Звуків-дзвонів ллеш бурун,
Ніжно вабиш гай і поле
В вільнім співі,
Ніби в гніві,
Дзвін вабливий,
Дзвін рухливий
Ллеш із струн.

3 вікна.

(Зимовий етюд).

Мов пушинки,
Порошинки,
На покрівлі,
На будівлі
Ніжно падають сніжинки,
Так легенько
Б'ються, б'ються,
Так тихенько
В'ються, в'ються
В сніговій молочній млі,
Мов не хочуть пригорнутись,
Мов бояться доторкнутись
До змертвілої землі,

Там де квіти,
Первоцвіти,
Де лілеї,
Орхідеї
В світосаянім колориті
Пишно, ніжно
Розвивались
Під одчиненим вікном,
Там сніжинки,
Порошинки
Обгорнули всі билінки
Сріблом витканим рядном.

Льодолом.

Без упи́ну, без утоми
В бурі, в грімі,
В льодоломі
З-під зимової кори
Міцно вирвавсь Дніпр старий!
Крига кригу
Серед бігу
Ламле, кришить в купи снігу,
В гори льоду! Дніпр реве,—
То він бореться й живе.
Царство сонне
Тане, тоне
Бо прийшла весна...
Хто-ж могутній забороне
Встати й нам од сна?

Микола Філянський.

Народився на Полтавщині, в родині священика. Закінчивши освіту, довгий час жив у Росії, де й почав друкувати свої твори.

Філянського як поета визнано було не одразу. Навіть такий тонкий цінитель, як Коцюбинський, поставився до нього з гострим осудом, рецензуючи першу книжку його поезій у «Л-НВ» (1907 I). Широкої аудиторії цей співець самоти, природи, туги за отчиною (життя в Москві було за джерело тієї туги), релігійного піднесення так і не мав, хоч пізніша критика і звернула на нього увагу (Хоткевич в «Укр. Хаті») і високо поставила особливо другу його збірку (Сріблянський там само). Причина цьому певно в темах автора (допіру зазначених), у його принципові не то, що байдужості, а віддаленості од громадського життя. Нарочитим новатором Філянський теж ніколи не був, навіть іноді, хоч і маючи глибоке відчуття стилю й ритму та не аби-яке знання мистецтва в різних його галузях, грішив (і грішить) неохайністю форми,—і, звичайно, жадної школи не утворив. Його досить одноманітні (хоч у цій одноманітності є свій чар) мелодії і мотиви, вечірні образи приваблюють одначе тих, хто шукає в ліриці глибокої, інтимної сповіді. Вплив Філянського на окремих поетів,—напр., на Рильського,—безперечний.

Надвечір.

Благословляю кожен раз
Вечірній тихий, ясний час,

Небес вечірній омофор,
Струн серця тихий перебор,

Зорі вечірньої привіт
Над пишним лоном пишних віт,

І жду, щоб погляд мій погас
В вечірній тихий ясний час...

Я в'ю вінок...

Я в'ю вінок і надо мною
Вітають горньою луною—
Зело землі, і лоно вод,
І даль німих твоїх висот.

Я в'ю вінок і в'ють зо мною
На лонах вічних супокою—
Зело землі, і лоно вод,
І даль німих твоїх висот.

І згасну я... і будуть зранку
Без мене вити без устанку—
Зело землі, і лоно вод,
І даль німих твоїх висот.

І рідний гай...

І рідний гай, і рідний лан,
І за дібровою майдан,
І хвилі нив, і сонний колос,
І по-над лугом пісні голос—
І нащо всім—таємний жаль—
Степів німих німая даль...

Забуду сумний сон діброви,
Забуду ясний час розмови,
Забуду гомін сонних віт,
Забуду час весінних літ—
Краси-ж німих, широкополич—
Не вирву з серця я ніколи.

Нічого й не було...

Нічого й не було, а серце так охоче
Згадало сонний луг і тихий гомін
ночі,
Згадало ясний час вечірньої пори,
І човен, де стояв наш човн проти
гори...

Нічого не було—а й досі ти зо
мною,
І тихо йде наш човн над сумною во-
дою,
Лунає ляск весла й несеться бере-
гами,
І зорять яснії тихесенько над на-
ми...

Ще вчора з вечора...

Ще вчора з вечора на східцях ти
ступала,
Ще вчора з вечора ти квіт тут на-
бирала,
Іще вчора брав я їх на згад з твоїх
колін,
Ще вчора слухали луну з далеких
гін...

Спадає жовклий лист і пада над во-
дою,
І в серці сумно так, і тихо нащо
мною...
Горять два явори, горять проти гори
На яснім золоті вечірньої пори...
Хвилина, дві й мене... мене вже тут
не буде,
І може й справді я зовсім тебе за-
буду.

Рано спустились...

Рано спустились на квіти останні
Ранні морози і хмари неждані,
Рано їх віти зав'яли, схилилися,
Рано їх сонце за хмару скотилося...
Хмароньки знову розтануть, розій-
дуться,
Віти-ж пожовклі знов не підіймуть-
ся,

Сумно під вітром холодним гойда-
ються,
В зор у вечірніх роси не питаються.
Й знову ласкатиме сонечко раннє
Ясні росю на зорях умитії,
Тільки не вас, мої квіти останні,
Вітром осіннім серед ночі побиті.

Як загориться...

Як загориться—закипить
Червоним гартом сонний гай,
Піди під лоно віт сумних
І тихим серцем нагадай

І пісню ту, що пролунала,
І ту струну, що не дограла,
І муки дум, які ти знав,
І час, і мить, як ти ридав.

І стане світ надземних шат
Лани посохлі застилять
Убрусом темно-золотим,—
Ти небесам вклонись німим:

За те, що погляд твій манили,
За те, що серце отруїли,
Що занесли його не раз
Туди, де жде нас інший час.

І вгасне світ в вечірній млі—
Ти уклонись сирій землі:

За дні, за ночі, що минули,
За думи, що навек заснули,
За чари, що не встиг допити,
За сни, що більш не розбудить...

Втомившись після бур...

Втомившись після бур, і ласок, і зід-
хання,
Ти в ризи чистій, заснувши, пови-
лась,
І пишно так горить нове твоє уб-
рання,
Немов ти під вінець весільний одяг-
лась.

Куди-ж поділося безкрає море сліз,
Куди злилися ріки крові?
Твій саван все сховав, твій саван
все заніс,
І вся ти чистая лежиш в своїй об-
нові.

Лежи-ж, одпочивай! Вінки твої з
срібла,
І сипле їх тобі само що-ночі небо...
Чого-ж тобі бажать, чого тобі ще
треба?
Лежи, одпочивай—недарма ти жи-
ла..

Гукайте їх!

Гукайте їх—вони десь заблудились!
Тернами сохлими заслався густо
ліс...
Тут шлях колись лежав—тепер він
весь заріс...

Доки тумани не спустились—
Гукайте їх—вони десь заблудились.
Зовіть їх піснею—вона одна на
крилах!

Вона найперше долетить,
Загляне в ясний гай, і в темную мо-
гилу,
І в душу ввірветься, і в серці про-
дзвенить!
І хоч вони давно, давно вже з шля-
ху збились,

Хоч небо хмарами над ними на-
лягло—
Ще сонце не зайшло!
Поки вечірнії тумани не спусти-
лись,
Гукайте їх! Вони десь заблудилися...

Травня день останній.

Затих зелений сад
І з листом лист не грає,
І пишний осокор замовк, не гомо-
нить...
Десь курево курить,
Над шляхом пил спадає,
Зійшла вечірня—над полем миготить.
І квітка квітоньки дивуючись пи-
тає:
«Чому-ж він не летить?
Чом досі не співає?»

Горить зоря, горить,
Все небо заливає...
І квітка квітоньці тихенько відмо-
вляє:
«Ще може прилетить,
Ще може... заспіває...»
І гасне зорі світ.
До квіт
Роса не припадає...
І серце тихо так до серця відмо-
вляє:
«Вже більш не прилетить, вже більш
не проспівает!...»

Як весело між вас...

Як весело між вас, зелені повні хви-
лі,
І пісні легко як з-над вас самій ле-
тять.
І, поглядом німим з могили на мо-
гилу
Літаючи, про час, про инший гомо-
ніть.

А там, далеко ген, де беріг ваш
синіє,
Як гарно марити, що серце й там
замліє,
Заллється радістю, уп'ється, за-
тремтить,
Що чорний сум землі вже тихне,
вже німіє,

Що вже проснувся Пан, і в струни
золотії
Вінок трояндовий — між смішками
летить...

К и ї в.

Ще скарб віків не весь прожито,
Ще видно кін колишніх дій,
І днів тавро твоїх не змито
В останках «каменю і мрій».

Хай на нових твоїх оселях
Краса—без рідної канви;
Хай перед генієм Растреллі
Юрба не хилить голови;

Хай степ, в буденний сум повитий,
Скував натомлені уста,
І шлях святинь твоїх, Славуто,
Тернами весь позароста,—

Б час невідомий, в час нежданий
Ти знов розімкнеш свій язик...
Надхненим словом осіяний,
Колись не даром Первозваний
Зорю землі твоєї прорік!

Із поеми „Бузовий кущ“.

Був день, яких і влітку мало.
На південь сонце день вело,
Вода свічадами стояла
І в'яло гнулося стебло.

Спочити весь бажання повен,
Під холодок погнав я човен,
Налігши знову на весло,—
І човен мій мене приніс
Під беріг той, де давній ліс
Стояв під берегом підмитим.
Черги ждучи, схилялись віти,
І чорного коріння хмиз
На прірву пасмами навис.

І сам не знаю, як те сталося,
Де втома дня мого дівалась;
Але в той час спочинок мій
Украв у мене гай німий.
Не зупинившись ні хвилини,
В коріння цеп від човна кинув
І через гай той навмання
З веслом, як був, подався я.

Сплелось в один зелений дах
Дубів високих верховіття,
І не давало сонце світла
З-за них на мій таємний шлях.

В гаю стояла тиш велика;
Стогнав десь тільки голуб дикий
Та бігав клійо-дерев моторний
То вверх, то вниз по вітах чорних.

Я йшов без напрямку, без дум.
Але якийсь таємний сум,
А чи нудьга немов якась
Мені запала в душу враз.
Там ясно так, весняно, пишно,
Там фарби грають, як огні.
Тут саван чорний, лист торішній
І сумно наче у труні.
І вже вернутися назад
Бажав. Дивлюсь—поперед мене,
Де велетнів роздався ряд,
Мигнуло промінем зеленим.
І з-під хвилястих темних віт
Ударив сонця гострий світ.

Вся повна саяв і фарби й літа,
Мовчанням лісовим повита,
Полявина в красі німій
Спинила раптом погляд мій.
І пишний, гордий серед неї,
Серед полявини тієї,
В своїй смарагдовій обнові
Стоїть єдиний кущ бузовий.

Павло Тичина

(1891 р.)

Павло Григорович Тичина народився р. 1891 в с. Песках, Козелецького повіту на Чернігівщині. Середню освіту здобув у Чернігівській духовній семінарії, вищу в Києві. З 1923 р. переїхав до Харкова, де бере ближчу участь у редагуванні місячника «Червоний Шлях». Член «Гарту». Друкуватись почав р. 1913 і вже в ліриці дореволюційної доби,—ліриці, що відзначалась головно надзвичайною музичністю,—відбив у формі своїх творів передчуття близьких бур; критика справедливо зазначила, що він «зруйнував готові форми української лірики і висунув нові, свої і своєрідні, ще нечувані й небачені» (Зеров). Революцію він стрів уже, як готовий художник, «глибоко відчув народню трагедію останніх років і яскраво явив її всенароднім очам». Якийсь час на творчості Т. відбивались впливи символізму, майже поруч з впливами футуристичної поезії, але ніколи не вміщався він у рямці якоїсь формальної школи і зберіг свою оригінальність. Тому й за неперебільшений треба вважати остаточний присуд того-ж-таки критика, що називав Тичину «найглибшим і найоригінальнішим представником всього поетичного покоління». І до останнього часу Тичина не стоїть на одному місці хоч-би й високих досягнень; він неупинно йде далі вгору. Розірвавши з музичною мелодійністю та зовнішньою красивістю першої доби, поет почасті втратив монолітну суцільність і навіть загальну приступність, але дав і дає високої цінності спроби художньої словотворчості, яким поки-що бракує вищого синтезу. Разом з тим, у творчості його позначився характерний настрій «ворогування» зі словом, неадекватним дії, що й лежить в основі розриву з власним поетичним минулим. Поки-що це другий етап діалектичного розвитку, але й культурний багаж і поетичні здібності дозволяють сподіватись, що через антитезу поет прийде до синтезу.

Арфами, арфами...

Арфами, арфами—
 золотими, голосними обізвалися гаї
 Самодзвонними:
 Йде весна
 Запашна,
 Квітами—перлами
 Закосичена.
 Думами, думами—
 наче море кораблями переповни-
 лась блакить
 Ніжнотонними:
 Буде бій
 Вогневий!
 Сміх буде, плач буде
 Перламутровий...

Стану я, гляну я—
 скрізь поточки як дзвіночки, жай-
 ворон як золотий
 З переливами:
 Йде весна
 Запашна,
 Квітами—перлами
 Закосичена.
 Любая, милая,—
 чи засмучена ти ходиш, чи налита
 щастям вкрай
 Там за нивами:
 Ой одкрий
 Колос вій!
 Сміх буде, плач буде
 Перламутровий.

Я стою на кручі...

Я стою на кручі—
 За рікою дзвони:
 Жду твоїх вітрил я—
 Тінь там тоне, тінь там десь...
 Випливають хмари—
 Сум росте мов колос:
 Хмари хмарять хвилі—
 Сумно, сам я, світлий сон..

Вірю ооморно—
 За рікою дзвони:
 Сню волосожарно—
 Тінь там тоне, тінь там десь..
 Припливеш, прилинеш—
 Сум росте мов колос:
 З піснею про сонце!
 Сумно, сам я, світлий сон...

Ой, не крийся, природо...

Ой, не крийся, природо, не крийся,
 Що ти в тузі за літом, у тузі.
 У туманах ти сниш... А чогось там
 сичі
 Розридалися в лузі.
 Твої коси від смутку, від суму
 Вкрила прозолоть, ой ще й кривава.
 Певно й серце твоє взолотила пе-
 чаль,
 Що така ти ласкава.

А була-ж ти—як буря із громом!
 А була-ж ти—як ніч на Купала...
 Безгоміння і сум. Безгоміння і сон.—
 Тільки зірка упала...
 Ой, там зірка десь впала, як згадка.
 Засміялося серце у тузі!
 Плачуть знову сичі.. О, ридай-же,
 молись:
 Ходить осінь у лузі.

Енгармонійне.

Вітер.

Птах—ріка—зелена віка—
Ритми сонячника.
День біжить, дзвенить—сміється,
Перегулюється!

Над житами—йде з медами—
Хилить келехами.
День біжить, дзвенить—сміється,
Перегулюється!

До щ.

А на воді в чийсь руці
Гадюки пнуться... Сон. До дна.
Війнув, дихнув, сипнув пшона
І заскакали горобці!..

— Тікай!—шепнуло в береги.
— Лягай...—хитнуло смолки.
Спустила хмарка на луги
Мережані подолки.

Одчиняйте двері...

Одчиняйте двері—
Наречена йде!
Одчиняйте двері—
Голуба блакить!
Очі, серце і хорали
Стали,
Ждуть...

Одчинились двері—
Горобина ніч!
Одчинились двері—
Всі шляхи в крові
Незриданими сльозами
Тьмами
До щ...

Скорбна мати.

I.

Проходила по полю
Обніжками, межами.
Біль серце опромінив
Блискучими ножами!

Поглянула—скрізь тихо.
Чийсь труп в житах чорніє...
Спросоння колосочки:
Ой, радуйся, Маріє!

Спросоння колосочки:
Побудь, побудь із нами!
Спинилась божа мати,
Заплакала сльозами.

Не місяць, і не зорі,
І дніти мов не дніло.
Як страшно!... людське серце
До краю обідніло.

II.

Проходила по полю
Зелене зеленіє...
Назустріч Учні Сина:
Возрадуйся, Маріє!

Возрадуйся, Маріє:
Шукаємо Ісуса.
Скажи, як нам простіше
Пройти до Емауса?

Звела Марія руки,
Безкровні, як лілеї:
Не до Юдеї шлях вам,
Вертайте й з Галилеї.

Ідіте на Вкраїну,
Заходьте в кожную хату—
Ачей вам там покажуть
Хоч тінь його розп'яту.

III.

Проходила по полю,
В могилах поле мріє—
Назустріч вітер віє—
Христос воскрес, Маріє!

Христос воскрес?—не чула,
Не відаю, не знаю.
Не будь ніколи раю
У цім кривавім краю.

Христос воскрес, Маріє!
Ми—квіти звіробоя,
І з крові тут юрбою
Зросли на полі бою.

Мовчать далекі села.
В могилах поле мріє.
А квітка лебедіє:
О, зглянься хоч ти, Маріє!

IV.

Проходила по полю...
— І цій країні вмерти?—
Де Він родився вдруге,—
Яку любив до смерти?

Поглянула—скрізь тихо.
Бує дике жито.
— Защо Тебе розп'яту?
Защо Тебе убито?

Не витримала суму,
Не витримала муки,
Упала на обніжок,
Хрестом розп'явши руки!..

Над нею колосочки
«Ой радуйся!»—шептали.
А янголи на небі—
Не чули і не знали.

П л у г.

Вітер.
Не вітер—буря!
Трощить, ламає, з землі вириває...
За чорними хмарами
(з блиском! ударами!)
за чорними хмарами мільйон міль-
йонів мускулястих рук...

Котить. У землю врізає
(чи то місто, дорога, чи луг)
у землю плуг.

А на землі люди, звірі й сади,
а на землі боги і храми:

о, пройди, пройди над нами,
розсуди!

Й були такі, що тікали
В печери, озера, ліси.
—Що ти за село еси?—
питали.

І ніхто з них не радів, не співав.
(Огняного коня вітер гнав—
огняного коня—
вночі—)

І тільки їх мертві, розплющені очі
відбили всю красу нового дня!
Очі.

На майдані.

На майдані коло церкви
революція іде.

Хай чабан!—усі гукнули—
за отамана буде.

Прощавайте, ждіте волі,—
гей, на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло—
тільки прапори цвітуть...

На майдані коло церкви
посмутилися матері:
та світи-ж ти їм дорогу,
ясен місяць угорі!

На майдані пил спадає.
Замовкає річ.
Вечір.
Ніч.

Псалом залізу.

I.

Ненавидим прокляту мідь,
бетони і чугуни!
Ой що там в полі, що за гук—
татари, турки, гуни?

Виходим вранці, як з печер—
курить по всій країні!...
Замість квіток шаблі, списи
виблискують в долині...

Спахне—ударить—прогремить,
затихне за горою—
І вже спішить, і вже шумить
вгорі над головою;—

Копне копитом, зареве,
підкине хмару сизу—
І з криком в небо устає
новий псалом залізу.

II.

Десь за морями право, честь.
За окіяном совість.
Хоч-би вокзал побіг, гукнув,
розбуркав промисловість!

Заслабло місто: кашель, кров.
На труп—ворони, галки...
Лише часом немов крізь сон
музика й катафалки.

І ходить чутка: генерал
утік із міста вранці.
Без бою, певно, іздадуть,
коли крутом повстанці.

Стоїть завод,—не п'є, не їсть,
аж цвіллю взявся знизу...
І мовчки в небо устає
новий псалом залізу.

III.

Минув як сон блажений час
і готики й бароко.
Іде чугунний ренесанс,
байдуже мружить око.

Нам все одно, чи бог, чи чорт—
обидва генерали!—
Собори брови підняли,
розбіглися квартали.

Над містом зойки і плачі,
немов з перини пір'я...
Зомліло, крикнуло, втікло
зелене надвечір'я...

Це що горить: архив, музей?
А підкладіть-но хмизу!..
З прокляттям в небо устає
новий псалом залізу.

IV

На чорта нам здалася власть?
 Нам дайте хліба, їсти!—
 А за повстанцями ідуть,
 співають комуністи.

Пождіть, пождіть, товариші,
 ще будем їсти й пити.
 Коли-б ви нам допомогли
 капіталістів бити.

Ідуть, ідуть робітники
 веселою ходою,
 Над ними стрічки і квітки,
 немов над молодю.

Туркоче сонце в деревах,
 голубка по карнизу...
 Червоно в небо устає
 новий псалом залізу.

Уривок з поеми „Сковорода“.

А ген за полем, за горою
 Лавра богобоязлива
 перстом у небо указує
 навколо гордо позира.
 Хрестом вона черкнутись хмари
 хоче.
 Ну як черкнеться, то вже що?
 Воїстину фортеця чванства і покори,
 дум темних властителька.
 Дум!.. дум!.. односить вітер в поле,
 дзвіниці рота затуля,
 а та гуде, містично виє,
 часом в дрібушки дзвони пустить—
 і знов: у!... у!...
 А високо, аж під хрестом дзвіниці,
 дзигарі кожну четь-години
 цитату з дзвонів кидають, мов бряз-
 котельця.
 Бароко рідне
 цитату ловить ту і зголодніло од-
 биває,
 повторює у всіх кутках, по-за ко-
 лонами і на карнизах,
 а потім облуплюється й тихо пада.

І лишаї на стінах, в нішах сліпих і
 впоперек колон,—
 мов обриси материків на мапі.
 І так не хочеться святим, що вже
 наполовину стерлись,
 зіходити з стіни.
 Ловко держати фольянт і вічно брови
 хмурить,
 і од прочан немов парад приймає:
 святителю, моли бога за нас!
 Легко стояти у сяйві на хмарах
 і поглядати за Дніпро
 і безконечно думать, мріять, упо-
 вать.

А тепер...
 Бароко рідне облуплюється й тихо
 пада
 і точать сльози бані церков печер-
 них,
 що сіли над мощами наче квочки!
 Лавра богобоязлива
 хрестом черкнутись хмари хоче.
 Ну, нехай...

Вітер з України.

(Миколі Хвильовому).

Нікого так я не люблю,
 як вітра вітровіння.

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він замахнеться раз—
 рев! свист! кружіння!
 і вже в гаю торішний лист—
 як чортове насіння...

Або: утнеться в пружлую ріллю,
піддасть вагонам волі—
ух, як стремлять вони по рельсах,
аж нагинаються тополі!..

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Сидить в Бенгалії Рабіндранат:
нема бунтарства в нас: людина з
глини.—

Регоче вітер з України,
вітер з України!

Крізь шкельця Захід мов з-за ґрат:
то похід звіря, звіря чи людини?—

Регоче вітер з України,
вітер з України!

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він корчувату голову з Дніпра:
не ждїть, пани, добра:
даремна гра!

Ах,
нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління
і землю,
землю свою.

Надходить літо.

Надходить літо,
чуєш-бо?—надходить лі—
Томліє гай. Ріка струнка.
В садках додолі цвіт, додолі цвіт..
Рясніє небо. Дні вже не такі.
Повніє далина. І за повіткою
малина сивіє віями...
Повніє далина.

На призьбі дід старий—
як сон.
Кошлатить йому брови внук.
Гойдає вітер мак, і мак, і яворі.
Син
у землю заступа встромив
і йде до хати. Тепло як!
Це десь за тиждень вже й жита
почнуть мов справжні зорювать.

Пережили і війни, і біду,
визволили молоду
і поділили. Іще-б останню
поділити—тоді вже й зовсім.
Тиша. Лиш на кутку і дзвяк і стук.

Проїде вулицею хтось. Тиша.
Це десь за тиждень вже й жита
Почнуть мов справжні зорювать.

Електрику сусіднє провело.
Пора-б і нам? Хитає головою дід.
Скрипить за хатою колодязь.

Дзвїд
тремтить і труситься, от-от впаде,
Артезіянський буде в нас, не про-
падем!

Хитає головою дід.
А над селом—пустун-літан
безжурно крильми креслить план.

Виходить з хати молодая
весела мати: де мій син?
Дитина ручками, дитина ніжками—
який!

Напевно буде комсомолец—так?
І от воно вже на руках.
Забуло діда, всіх і все,
і мружить очі й груди ссе...

Надходить літо.

Перше Травня на великдень.

Великодній дощ
тротуаром, шов-
ковая зелена
ярилась з-під землі.

Це Христос воскрес
мертвих воскреси—
тихо туго вітер
кленоклонив день.

Аж тут враз! враз!
врізався оркестр:
не Христос воскрес—
Робітничий клас.

Аж тут враз! враз!
похід робітни-
чий усе червоніший
празник як цей май?

Загремів, заграв,
тупотом пішов-
ковую зелену
кленоклонив день.

Ходить Фауст...

Ходить Фауст по Європі
в смішках, свистах, брехеньках,—
молитовник у руках,—
думає про це, про те,
а назустріч Прометей.

Здрастуй, здрастуй, Прометею!
А! Бунтуєш?—ну бунтуй.
Похвалить не похваляю:
ах, повстаннями, бунтаю,
чи вщасливши бідний люд?

Я на тайнах неба знаюсь,
в філософії кохаюсь,
цифрами перекидаюсь,
фактами смертей, нужди—
ну, а ти, а ти, що ти?

Я ношу в душі вериги,
не цураюся релігій,
не бунтую—тільки книги
все пишу, пишу, пишу—
ну, а ти, а ти, що ти?

Хочеш світ творить новітній?
А чого-ж ти безробітний?
— А того, що ти не Фауст!
А того, що ти панок!
Як візьму я молоток!

А! бунтуєш?—чую, чую.
Я не Фауст?—так я й знав.
Ну, пробач! Ну прощай!

Ходить Фауст по Європі
з молитовником в руках.

Дмитро Загул

(28/VIII 1890 р.)

Народився 28 серпня 1890 р. в родині незаможного селянина в селі Миліїв над Черемошем (Виженецький повіт, Буковина). Батько письменника скоро помер, і молодий хлопець почав учитися лише дякуючи допомозі свого сільського вчителя, що в школі ще звернув на нього увагу. Цей вчитель, В. Завадюк, своїм коштом улаштував його до черновецької гімназії, яку й скінчив Загул р. 1913. Тут-же в гімназії почав він і писати, видрукуювши свої перші твори в газеті «Буковина» р. 1906. Перший збірник своїх творів видав р. 1913., яко відбитки з «Нової Буковини», але малий тираж (150 прим.) не сприяв поширенню цієї книжки, і письменник став відомий загалу геть пізніше (1918 р.), коли вийшла його збірка «З зелених гір».

Закінчивши гімназію, вступив Д. Загул на філософський факультет Черновецького університету, але війна не дала можливості закінчити його, і року 1915 Загул, яко «заложник», приїхав на Наддніпрянську Україну. Яко помітна постать літературна піднявся Загул уже після революції, особливо після своєї другої збірки поезій «На грані» (1919 р.).

Обидві збірки Загулові позначили його, яко виразного українського символіста, закінченого світоглядом і символістичною технікою. «Касание мирам иным», потойбічність, що в ній живе поет, невиразність мрій і поривів, ідеалізм—все це дає Загулові право на ім'я символіста, а послідовність світогляду становить його на чолі укр. символізму.

Останніми роками Загул відходить від своєї попередньої віри, звертається від туманності й потойбічності до реальних мотивів, але його попередній світогляд дає себе відчутти, і письменник і в своїх революційних віршах лишається більше епігоном символізму, як творцем нової пролетарської літератури.

Велику вкладку в наше письменство зробив крім того Д. Загул своїми перекладами з німецьких поетів (а особливо з Гайне).

Десь високо.

Десь високо над землею носить доля наше щастя,
Та ніколи нам не вдасться опинитись там.
Ми споріднені з землею, розрослися в ній корінням,
Ми лиш котимось камінням... Не злетіти нам!

Десь за тридев'ятим морем, тридев'ятою горою
Під заклятою скалою спить крилатий змії...
Як потвору ту поборем, то розлучимось з горем,
Наше щастя метеором спалахне, як стій...

Якби крила в нас орлині, якби очі соколині,
Того змія в цій хвилині ми знайшли-би там..
Та—даремно: ми безсилі, ми глухі, сліпі, безкрилі,—
Свого щастя до могили не здобути нам!...

Марія і Мара.

I.

По катакомбах, коридорах
Віками сонної душі
Я протоптав тисячолітній порох
І добукався до межі.

Палахкотіла біла свічка,
Плакала воском в мойй руці—
За мною тінь—сестра черничка—
Гасила мрійні каганці.

В кутках покинуті гробниці
Моїх примар, моїх маринь...
І туманіли таємниці
Над мертвим мороком склепінь.

Я прокрадався повз них, як ворог—
Такі далекі, такі чужі...
Я обтрусив тисячолітній порох
З моєї сонної і темної душі.

II.

Сьогодні я не той, що вчора,
І ватра серця не та сама.
Бо непроглядна впала штора
Над тим, що було і вже нема.

Моїх вражінь вчорашні свідки
Хильцем мигнули за поріг.
Не варт і ждати їх,—бо звідки?
З яких нечуваних доріг?...

Хай линуть хмарою чужою
До вас вчорашні мої вогні,
Я чистим серцем і душею
Нові, нові вітаю дні.

III.

Чи не марні марю мрії,
Коли стільки вже століть
Постать матери Марії
Тут примарою стоїть.

Ледве чутно скорбний голос:—
Я примарою умру!—
В мене й серце розкололось
На Марію і Мару.

З них одна стоїть Марою
Під раменами хреста,
Друга гострить ясну зброю
Вирушати на міста.

Скорбно слухає Марія
Ще нечуваних пісень:
Малинова наша мрія,
Наш воскресний день!

З гордим прапором Марута
Серед натовпу пливе:
Пропадай, стара отруто,—
Ми п'ємо нове!

І мені, як часом, сниться
Зойк заплаканих зозуль,
Та ясніше сяє криця
Під ударом куль.

Ви обидві русокосі
І один над вами бог—
Будьте так, як були й досі!
Серце—в вас обох.

Пам'яті друга

(В п'яту річницю смерті В. Кобилянського).

Втіхи ні крихти,—
а стільки терпінь!...
Душа до одчаю самотня...
Ти тільки сон,
перебіжна тінь...
Ти тільки тінь скорботна.

А хто розкаже?
хто розповість
Про все, що в душі наболіло?
І втіха гість,
і смуток гість...
Прийшов—і піде несміло.

Стоїш у задумі,
мов сонний ліс...
Стоїш і шумиш помалу.

Не треба зідхень!
Не треба сліз!
Не треба смутку, ні жалю.

Пролетить зима,
прошумить весна,
Пробіжить-одлетить і літо—
Осінь надійде,
осінь сумна—
без пахоців і без цвіту.

Прощайся з усім.
І з нею простись,—
і сам одійди супокійно!
Може й вона заспіває колись
цю пісню твою,
цю елегію мрійну.

Гімн-прокламація.

Благословенний піт,
Благословенний труд,
Благословенна рука
Трудівника.

В поті чола здобуваємо хліб,—
Надії його не дадуть.
Ти до праці прилипла,
Як той поліп,
Роботяща людино,

Ти працювати привикла.
Хто не працює—той осліп,
Бо праця—добро єдине.
Хто не працює—хай гине.
Товаришу мій, селянине,
До твого серця—про спільну пра-
цю—

Я, співець України,
Складаю оцю прокламацію.
Я—твій найближчий друг,

Що дбає про спільне добро,
Хоч у тебе знаряддя коса і плуг,
А в мене папір і перо.
А третій між нами—брат-робітник,
Що змалку до молота звик,
Своїми руками в крицю б'є—
І плуг і перо він кує.
В поті чола здобуваємо хліб.

Як тільки злізе останній сніг,
Висушить сонце болото.
Виходь, селянине, на свій переліг,
Виходь—на роботу.
Цупко обіруч тримайся чепіг;
Не шкодує ні рук, ані ніг,
Ні м'язів, ні поту.

Ори!
Сій!
Жито, ячмінь і пшеницю
І жди благодати-дощу згори,
Повен надій
На врожай, на сторицю.

Благословенний плуг і коса
І вчасна на полі роса,
Що зернистий вирощують сніп,
Благословенний труд,
Благословенний піт.
В поті лица здобувається хліб.
Вставай до сходу сонця,
Виходь на двір—
Дивися, як блідне вогонь сузір,
Погоду вгадує і мір,
Дивися, кільчиться, сходить
Посіяне зерно.

І вір—
Уродить воно—
Не тільки твій рідні,
Не тільки твій сім'ї,
Не тільки для твого дому,
А більше нікому—
Ні.
Плід матери-землі—
Зусиль і твоїх, і моїх,—
Для тебе, для мене, для всіх.

Хай хвилюється колосом лан—
Ти доглядач, робітник того лану,
Ти сторож його, а не пан—
Ми покінчили з панамі.
Ти зерен не кільчив,
А сонце і дощ,
Не ти зогрівав його—
Праця—тільки твого.

Хай не зменшається сила
Могутнього плеча,
Щоб доля на поле твоє не носила
Вогню і меча.
Доглядай добра землі.

Ти вартовий, ти не пан.
Хай зникне з голови твоєї
Той власницький дурман.
Хто має більше, як треба,
Той, певне, грабіжник.

Хто хліба голодним не дасть—
Той братовбивця.
Дивися, мій брате,
Щоб ти біля поля і хати
Зі спільної стежки не збився.

Дорога єдина, дорога одна
У селянина і робітника:
Кривдників-трутнів між нами нема,
Бо в кожного з нас роботяща рука.

Праця, любов і знання—
Од віку трійця свята.
А наша спільна мета—
Праці всесвітнє єднання.

Не вічний розклад,
Не розбрат,
Не ворожнеча і не війна.
Наша мета—не та.

Наша мета свята,
Прославлена здавна,
Світла і славна —
Спільне єднання
Праці, любови і знання.

Будь не рабом,
Громадянином будь.
Слухай, читай
Слово моєї любови
І руку свою подай
Співцеві-робітникові.

Благословенний піт.
Благословенний труд.
Благословенна рука
Робітника,
Хай буде наша трійця свята:
Праця, любов і знання.
Іхнє вдання—наша мета.

Вечірне.

Мить по заході сонця.
Монотонно шумить очерет.
І трава, мов сонна,
Хилиться, клониться...
Спить степ.

Зеленою лінню,
Розтопленим оливом
Пливе повноводна Рось...
Хочеться теплим словом
Зворушити когось.

Чого-ж це ти прагнеш,
Вечірня думо моя?
Тужиш чогось—за чим?
Не наздогониш минулого дня,
Не доженеш нічим.

Співай про розбуркані сили!
Будь, як широкий степ,
Що на ньому козацькі,
Чи скитські могили,
А над ними—зоряний склеп.

Мовчи про те, що минуло!
Минулі могили мовчать...
Село ще не спить,
Воно не заснуло—
Сторожко слухає пісню дівчат.

Хай місяць—мрійник банальний—
Згадає на стернях
Татар—монгол,
Ти слухай, як біля читальні
Сміється з них Комсомол.

Хутко прокинеться вечір.
Не стане історії, дум...
Почнуться веселі,
Радісні речі,
Як молоді діброви шум.

Ой знаю-ж я, знаю,
Чого це ти тужиш,
Запізнена пісня моя!
Що голосом не надолужиш,
Що Комсомол—то не я.

Що нудно-марудно
Тягнеться праця...
А так швидко літа летять...
Ех, коли-б мені двадцять,
Або хоч—двадцять і п'ять!

Ні, не мені гомоніти
Про давні та славні дні!
Ще буду шуміти,
Як радісні віти,
І горіти, як буйні вогні.

Тільки-би скинути з себе
Настрій вечірніх хмар,
Безмір степу,
Шум очерету,
І лінивої річки чар.

Сили ще стільки,
Ще запал є!
Я не сумний очерет
Д'горі! Д'горі, серце моє!
Я ще живий поет!

1925 р.

Володимир Кобилянський

(9/X 1895 р.—10/IX 1919 р.)

Нар. 9 жовтня 1895 р. в Ясах (Румунія). Вчився в гімназії, потім у семінарії; учителював у народній школі на Буковині. 1913 р. з нев'яснених причин приїхав на Україну Наддніпрянську, в Київ. Життя його тут, особливо від початку імперіалістичної війни, було тяжке, як життя австрійського підданця, та ще й без певного шмагка хліба, без відповідних знайомств то-що. Підчас революції працював по установах (Секретаріат освіти, Книжна палата), як урядовець. З друкованими творами виступив спершу в газеті «Нова Буковина», а далі і в наддніпрянських виданнях. Близько став до групи, що створила недовговічний, але характерний своїми новими настроями та шуканнями журнал «Музагет». В червні 1919 р. занедужав і 10-го вересня помер. Єдина збірка («Мій дар») вийшла вже за посмертне видання.

Рання смерть Кобилянського не дає нам, очевидно, права на оцінку його поетичної кебети. Те, що маємо в його збірці,—в великій мірі «спроба пера». Але в цих спробах дається відчуття певна поетична індивідуальність і суворе відношення до себе, як до майстра. Основний тон його поезії — граціозний смуток ранньої осені, вересневе передчуття смерті. Вплив школи символічної перехреснується у К. з їдкими «гайнівськими» стрілами, декадентність настроїв і вишуканість («иноді неостояна», але з натяками на свій стиль) форми—з правдивим відчуттям народньої мелодії, світло-сумовитого українського слова. На яку дорогу вийшов-би поет із цих перехресних стежок,—шкода вгадувати...

В моїй душі...

В моїй душі глибоке плесо сліз,
Таке глибоке, як печаль народу.
З яким я жив, з яким тужив і ріс,
З яким вінок вінків—терновий —
ніс

Од роду і до роду.

Це дзеркало моїх майбутніх днів.
Неначе привид на пісках пустині,
Я догорю без радісних огнів...
Мене спалить неублаганний гнів

При вході до святині.

Осіннє золото...

Осінь золотю над парком
Алею сонну золотить,—
І сонце згариськом-огарком
Криваво в хмарах мерехтить...
Ще літо осінь веселить,
А смерть вітає вже над парком...

Сумують вирізьблені дверці
Так тужно згадується в серці,
І листя стелиться до сну;
Як зустрічалося весну...
Про літні радощі і герці
Згадаю ще раз і засну...

Така дзвінка глибіню блакити.
Мов розмальована емаль,—
Верхів'я, золотом облиті,
Ховають стомлену печаль...
Лиш павутиння срібні ниті
Снують мережкою свій жаль.

Ще тільки іней сонні ниви
Холодним бризком посріблить,—
Луною в серці б'ються співи...
Останній спів прогомонить...
Останній день, останню мить
Пестять весні святі мотиви.

Так смутно-прекрасні...

Так смутно-прекрасні осінні дні,
Як з шелестом листя пожовкле спа-
дає,
Нечутно той шелест за літом ридає,
Що вснуло в сосновій труні—
Так смутно-прекрасні осінні дні...

Краса переходу—найвища краса...
Прекрасне те листя, що впало під-
ноги,—
Як трупом засохлим покриє дороги,
Ясніші стають небеса.
Краса переходу—найвища краса...

Пісня.

Ой, три роки, як три хвили,
Промайнули в чужині,—
Хоч присніться, рідні шпилі,
Хоч присніться ви мені!

Ой, три роки, як мандрую
Та в чужий далекий світ,—
Ні фльоари тут не чую,
Ні заплаканих трембіт.

Ой, три роки промайнули
І четвертого вже чверть,—
Ох, коли-б боги почули
Та післали ранню смерть!

Як тільки поверну...

Як тільки поверну з далеких доріг
До бідної рідної хати,
Мене привітає забутий поріг

І стане в-останнє зідхати:
«Де ти був, сину?—та де ти був,
сину?»

Тутки без тебе преміли проми,
Блискавки смерти літали,
Мучив нас голод чотири зими,
Кулі шалені свистали...
А ти нас забув і покинув...»

Що розкажу йому, як відповім
Рідній, покинутій хаті?
Що принесу я з гостини своїм?
Тільки пісні, тільки сльози рясні—
Дарунки мої небагаті...

В новім руслі.

Хлюпають хвилі на борт,
Воду я краю веслом.
Лине мій човник, як хорт,
Хлюпають хвилі на борт;
Хвиля йде срібним руслом.

Тут мілина і глибінь,
Тут і простір, і кущі...
Світле проміння і тінь.
Тут мілина і глибінь,
Срібно снуються дощі.

Мчать краєвиди нові...
Бачу всі сни наяву...
Сонце щось шепче сові—
Мчать краєвиди нові...
В казковий край я пливу...

В трансі.

Безумство блакитної ночі
Окутує сном мою душу...
І слухаю співи пророчі
Безумства блакитної ночі,
Бо мушу...

Як медьом, овлене в трансі,
Я бачу нав'язану Казку,
Я п'ю вечерові рум'янці,
Як медьом, овлене в трансі—
За ласку...

І зве над природою Паном...
І Сильний мене запевняє
Я плачу і рвуся в безкрає,
А Сильний мене напуває
Дурманом...

Яків Савченко

(1890 р.)

Народився р. 1890 в с. Жабках, Лохвицького повіту на Полтавщині. Учився більше самотужки. Короткий час був учителем на селі в Сумському повіті (на Харківщині).

В літературі виступив досить давно (р. 1913 надруковано було вперше його вірша в «Ілюстрованій Україні» у Львові). Але власне поетом позначив себе Савченко з першої книжки—«Поезії» (р. 1918). Цією збіркою він заманіфестував свій нахил до символізму, що на ті роки виразно позначився у цілої групи молодих письменників (Д. Загул, Терещенко, В. Ярошенко, В. Кобилянський). Містика, песимізм, утікання від дійсності, якась таємничість—все це визначило його зв'язок з попередньою культурою неоромантизму і разом—певну запізненість світогляду, далекого вже революційній добі. Дальший хід революції поставив перед Савченком, як і перед іншими символістами, питання про перегляд своєї віри, і так само, як і інших символістів привів до відмовлення від символізму для прийняття революційного реалізму. Уже друга збірка Савченкова—«Земля», позначає величезну зміну в настроях поета в бік життєвої радості, конкретності, революційності. Але ця друга збірка свідчить уже, що поет дав більше теоретичні міркування з приводу подій, як їхнє ліричне виявлення. І тому з погляду поетичної безпосередності та ліричної зворушливості вона стоїть значно нижче за першу книжку—«Поезії». Останніми часами Савченко взагалі мало відзивається, як поет, і майже виключно перейшов до історико-літературних студій.

Належить тепер до організації «Жовтень».

Тепер одно.

Тепер одно—заснуть в могилі,
Життя з собою положить,
Згасить свічки давно зотлілі
І в хаті вікна зачинить.

Нехай кладе свої печаті
Рука сувора і німа.
Хай стане тиша в моїй хаті,
Хай прийде ніч і буде тьма.

М е с і я.

Ще раз Месію нам зустріти...
Огнем завихрить висота.
З усіх країн сніги і вітер
На прокляті міста.

В димах предтеча, вісник грізний
Пройшов над нас, як спали ми.
Ударив час страшний заліза,
Розпуки і чуми.

І ми—у струпах, у полудні
Голодні пси. Юрба калік.
Комусь сонцями бризка чудо,
А ми—кривавим крик.

А нам—що-дня: на мари ляжте,
Завийте скреготом глухим.

Ідуть у небо чорні башти,
І полум'я, і дим.

Але прокльонами—ні разу
Роздерті щелепи і рот.
Ми тільки сунемося плазом
На власний ешафот.

І тільки жебраємо сонце
Устами в'ялими не раз.
На ешафоті: бризне сонце
Кришталями для нас.

І бризне кров'ю на Месію...
А ми назустріч йому крик:
... Хай буде проклятий Месія
Над трупами калік!

Р е в о л ю ц і я.

У диких нетрах—чорні сони
Хрипіли кров'ю рабські дні.
І враз—як фатум, легіони!
В трухлявих хатах крик і гнів.

На бурю встала буйна сила—
— Не ждять-же чуда, чи христа?!
... Давно згоріли рідні села,
Давно зруйновані міста...

Даремно скигнуть скарга в муці:
— Мерцям зотлілим—краплю сльоз.

... Вперед—на прапор революцій!—
А там... чи сонце, чи хаос!

А там—огнево квітне слово:
— Рабам не падать більше ниць!
... Ідуть рядами чугуново—
... Крізь вікна—злоба кам'яниць...

На сірих плечах—блиском леза.
Серцями—крицю—напролом!
Розносить вітер марсельєзу
І шарпа пратори крилом.

І бліднуть злякано бенкети:
 — У лави—смертно!—раб і хлоп.
 ... Одних, іклатих—на багнети!
 А иншим псам—дві кулі в лоб!

Щоб хиже серце—помсту знало,
 І революції жорстокий хід.
 ... Лунає крик: «...ін-тер-на-ці-о-на-
 ла»,
 Та дзвін цвяхованих чобіт.

Сонце під голови.

Підпалимо небо—і кинемо душі в
 повітря!
 В степах розгнуждаєм сліпого коня
 ... Клекоче огонь нам—навіки по-
 вірте.
 Співає земля.
 Виходимо босі—і коси ми точим,—
 Журба наша, гнів—огневий стріло-
 льот!
 ... Ще й досі нам сниться, як вигни-
 ли очі
 На твані болот...

Ще й досі ми бачимо: — юрби на
 плющах,
 Розтерзані діти в залізних вінках.
 А вечір кривавий їх кров'ю полоще,
 Хрипить на тілах...
 Тепер нам великим—не плакати по-
 гречно:
 В серцях наших теплих—ворота ві-
 кам.
 Сьогодні ми вкриємось зоряним не-
 бом,
 А сонце під голови нам!

Ми всі потроху погасаєм...

Ми всі потроху погасаєм,
 Але тамуєм смуток цей:
 Гаряче полум'я століття
 Що-дня нам спалює лице.
 І хоч прийшли ми недокровні,
 І в тузі марили не раз,—
 Життя повстаннями шуміло
 До юних силами й до нас.
 Тепер присниться тільки часом,
 Холодний сон згадає всім,—
 Як ми заблукані стояли
 Житами плюсклими в росі.
 Ми вже не чуєм і не бачим,
 Чи пада листя на пісок...
 Хода стала днів і років,
 І сил нестриманий потік!
 Немає сорому від того,
 Що ми не з бурі—і не ті.

Нехай потроху погасаєм—
 Нових вітаємо в путі.
 Вихрюють дні прийдешніх років,
 І в кожнім дні—пульсує кров.
 Не хочемо серця студити,
 Щоб мозок в'янув і холовав.
 В одній відвазі можна жити,
 Хто ще відваги не зносив.
 Іде велике й переможне,
 Шумить життя великих сил!
 Ми тільки крапелька у морі,
 Чи, може, іскорка—ми всі.
 Та вже не будемо холонуть,
 Як вранці осінь у росі.
 І хоч потроху погасаєм,
 Але тамуєм смуток цей...
 Яке суворе у століття
 В гарячій заправі лице!

Микола Терещенко

(14/IX 1898 р.)

Народився 14 (1) вересня 1898 р. в с. Щербинівці, Кропив'янської волости Золотоноського повіту на Полтавщині в селянській сім'ї. Середню освіту здобув у золотоноській гімназії, вищу—на хем. фак. К. П. І. (не закінчив).

З 16 років працював у підпільному українському с.-д. юнацькому гуртові. В 1918 р. брав участь у повстанні проти гетьмана.

Писати почав ще з дитячих літ. Видрукувано-ж перший твір його р. 1918 в «Л.-Н. Віст.». З того часу працював майже в усіх українських радянських часописах. Вперше виступив з окремою збіркою в 1922 р., видавши «Переклад вибраних творів» Е. Верхарна. З окремою-ж збіркою своїх власних поезій виступив тільки в 1924 р., видавши книжку «Лабораторія».

З 1923 р. був членом організації «Комункульт», тепер працює в літ. організації «Жовтень».

З перших своїх творів позначив себе М. Терещенко, яко вдумливий і серйозний поет. Почавши з переспівування мотивів «власителя дум» літературної молоді О. Олеса,—Терещенко проходить далі серйозну школу шукання нового змісту й нового поетичного стилю. Лагідний і задумливий лірик перших своїх творів, з легким «нальотом символізму», письменник переходить далі до ширших громадських мотивів і відбиває в своїй творчості революційну дійсність. На жаль це захоплення громадськими темами значно зменшує художню вартість його писань, зводячи їх великою мірою до літературних примітивів. Шукання нової форми приводить письменника на який час до панфутуристичної деструкції, і це був найпечальніший період у його творчості.

М. Терещенко серед сучасних українських письменників—один із небатів, що заводять до укр. літератури культуру західньо-європейського віршу не тільки в своїх власних творах, але і в прекрасних перекладах з чужоземних авторів. Прегарну книжку таких перекладів дав Терещенко з Верхарна і далі з низки молодших французьких письменників.

Печаль і ніжність...

Печаль і ніжність—о, як розняти журба безкрая—о, не забути,
В душі поета печаль і ніжність; Не втамувати печаль поета;
Коли землею вечірні шати, Коли у трансї вечірнім люди,—
В моєму серці печаль і ніжність. Чом я голублю печаль і ніжність...

О, ніжність панни—яка подібність:
Моя задума й журлива діва;
В душі поета яка подібність—
Печаль і ніжність, печаль і ніжність.

Цень-Цань.

I.

Я що-дня робітничим кварталом
з передмістя додому спішу;
а згасаюче сонце поклато
скрізь на дахи вечірню іржу...

Під ногами послалась утома,
засмутила багрець на листку;
я що-дня поспішаю додому
і спляюсь чомусь на містку...

І пригадую раптом і досі
про багрець обгорілих повстань;
він лежав перехрестом на розі,
косоокий і мідний Цень-Цань...

З неба зорі дивились на нього,
відбивались на лезах очей...
Я що-дня з передмістя старого
поспішаю під захист ночей...

II.

Ми з передмістя наступали,
від куль згинався кожен крок;
в-останнє бились генерали,
ховались між м'яких панчох...

З-за ринви мушка гострим оком:
тепер і ворог без погон;
рушницю зціпивши, за рогом
команда наповал: «Огонь!»

Не стерпів дракона наруги
«кулі» занедбаний, Цень-Цянь;
і кров'ю прикипів до бруку
від куль його останній пан.

Але-ж не довго прапор маяв,
шинеля-прапор над містком;
прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником.

III.

І він покинув мур китайський,
пішов у безвість, навмання;
бін так любив пахучий чай,—
але що-дня
йому доводилось возити,
немов худоба, пишних пань,
таких цяцькованих і ситих...
І от Цень-Цань
поїхав десь під сіре небо,
де між сірісіньких людей
ще гірше працювати треба
у млі царських ночей.
Ей,
спочатку гнали батогами
лупати землю—на Байкал,
а потім ятрили гудками
біль, жаль...

Аж поки кров не тільки в жилах,
а й на прапорах розлилась,
коли на вулицях спітнілих
зірки чіпляли до чола.

IV.

«Батьківщина—далеко, десь там:
не вернути зотлілих пісків...
Коли-б сила закликалим ногам,
я-б до пісків полетів!..»

Уночі, в-осени, під дощем,
наче місяць, встає Хуайнань...
Згадки линуть, мов гуси, ключем—
вище дахів, нижче бань...»

Отак часто хлипав Цень-Цань
уночі, в-осени, під дощем.

V.

Революція!
Революція!

VI.

І Київ теж пішов:
на пана!—

Поділ, Шулявка, Арсенал;
а хто не йшов—
не жаль,
догана
його пекла гостріше жал.
Цень-Цань.
Хоч він і темний, косоокий,
йому-ж здалося, що хоч там,
немає там
гудків жорстоких
і чорних брам...
В руках—рушниця,
в грудях—криця,
на думці-ж—
пан,—
він проти нього вийшов битися.
Цень-Цань.

VII.

Ми з передмістя наступали,
від куль згинався кожен крок;
в-останнє бились генерали,
ховались між м'яких панчох...

З-за ринви мушка гострим оком:
тепер і ворог без погон;
рушницю зціпивши за рогом
команда наповал: «Огонь!»

Не стерпів дракона наруги
«кулі» занедбаний Цень-Цань;
кров'ю прикипів до бруку
від куль його останній пан.

Але-ж не довго прапор маяв.
шинеля-прапор над містком;
прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником.

VIII.

Прийшов з небесного Китаю,
а вмер земним робітником...
Ніхто про нього не згадає,
хіба що я своїм рядком...

К а з к а.

У казці вічно серце тоне,
як зазирну в країну див,
коли котилися загони,
немов уранішній приплив,
і повертались на світанку
під місто, кинуте торік,
згубивши не одну тачанку,
не одного зваливши з ніг.
А як вливався в передмістя
потік червоний під містком,
не знать, чи то осіннє листя,
чи кров багріла рівчаком.
Бо так багато землю мило,
людських джерел дзюрчало скрізь,
що довго ще забудь не сила
того, що діялось колись,—
як замість трупів уставали
нові бойці, нові полки!...
І я вдивляюся у далеч,
і я пригадую казки...

Вільніш дихнуло передмістя,
аж у палацах оддає.
Це так безумно й урочисто
гармата з-за узлісся б'є.
Який-то незабутній ранок,
ніким не висловлений гул!
А як звільнили полустанок,
все ближче й ближче голос куль.
І хоч по всіх іще кварталах
так порожньо до болю скрізь,

але за кожен рік чекали
і озиралися на ліс...
Коли-ж зійшлись і вкрили Либедь
під лебединий крик людей
червоним листом, щоб засипать
дорогу у майбутній день,—
щось неймовірне, дивне сталось...
Пробіг юнак, зросивши брук,
згубивши руку коло валу.
... І раптом встала пара рук!
Другий, поранений у ногу,
прожогом, ніби куля, біг,
і ліг одною на дорогу.
... А замість неї пара ніг!
Коли-ж ціляли із-за рогу
і в серце...—билося двоє їх!
І так без ліку на підмогу
вставало серць, і рук, і ніг...
І так, без ліку у кварталах
вставали все нові бойці.
Щось неймовірне, дивне сталось
тоді на Либеді-ріці.
І розгубилися з одчаю,
і ужахнулись вороги:
махне рукою—двох немає,
ступне ногою—ні ноги...
... І заніміла біла галич,
перемогли робітники...
...
А я вдивляюся у далеч,
а я пригадую казки!...

Володимир Ярошенко

(1898 р.)

Володимир Мойсєвич Ярошенко народився р. 1898 в с. Яхниках, Лохвицького повіту на Полтавщині, в сім'ї народного вчителя. Закінчивши сільську школу, він вступає до реальної, а після її закінчення—до вищої. Але вищої освіти не закінчив, захопившись революційною роботою, яку він провадив з 1920 р. як член У. К. П. (боротьбистів). Потім два роки Ярошенко працював на селі, як вчитель, а з 1923 року працює в Києві, як співробітник газети, а пізніше секретар журналу «Глобус».

Писати почав Ярошенко ще на шкільній лаві в селі, а першого вірша свого надрукував р. 1915, при чому писав тоді здебільшого мовою російською (збірка «Стихи» 1917. Лохвиця).

Року 1918 виходить його перший збірник українською мовою «Світотінь», а р. 1919 нова збірка «Луни».

В обох цих збірниках В. Ярошенко виступає спершу як символіст, що виріс переважно на зразках російської літератури (Бальмонт), а далі—переспівує салонні поезії Ігоря Северяніна. Дальший перехід його до лектури В. Маяковського та М. Семенка позначає цілковитий розрив з попередньою лірикою часів «Лун» і перехід до теорії та практики панфутуризму.

Цей шлях, що його проходить В. Ярошенко, як і всі майже українські символісти, приводить його до нових форм і нової ідеології, і вже з р. 1923 він виступає більше як байкар та фейлетоніст, а далі й автор дрібних оповідань. Серед теперішнього доробку поетового те, що має вже певне історичне місце в нашій літературі, є, звичайно, його перші символістичні писання, що становлять принаймні цікавий етап розвитку української літератури взагалі. Що-до останніх його писаннів, то всі вони відбивають на собі лише шукання поетові, котрі говорять більше про можливості, як про досягнення.

Відбилися далі в душі моїй.

Відбилися далі в душі моїй,
У сірім колі вони цвітуть,
Неясний обрій далеких мрій,
Безбарвна, тиха і довга путь.

Дивлюся в далі—душа болить,
Така неясна туманна даль,
Дивлюся в душу—вона летить,
Як сіра птиця—німа печаль.

І сіра птиця—душа моя—
Мене печально у даль стремить,
А я безвольний, безцільний я
Стискаю менти, хвилюю мить...

Я знав і розпач...

Я знав і розпач, ридав—нікчемний,
але доволі!...
Холодний серцем, сухий душею і
гострий мозком
Я вивів стелі—страшні оселі страш-
ної волі,
Жорстоку сталість я припечатав
задублим воском.

Я—потаємність, жорстока воля, ні-
мая риба,
Я—сталий розум, душа сухая і муд-
рі зорі,
Я все вбиваю, я все руйную, як мо-
ре глибу,
І підмиваю, і роз'їдаю пісчані гори...

Та не радію своїй я силі, своїй я
владі.
Я тільки месник, я лиш призирство
і крик зневаги.
Я зневажаю, я призираю в страшній
відраді,
І шелещу я—пісок пустельний—су-
хий від згаги...

По небу не хмари, а клоччя...

По небу не хмари, а клоччя
Білої з сірим бавовни,
В повітрі зойки сорочі
далекого прому одзвони.

Тілом припавши до броду,
Воду ссуть із ріки
Білих туманів зі сходу
Пухкі павуки.

Випнулась в небі веселка—
Дужка святого цебра—
Нанизала на коромиселко
Райдужних кольорів гра.

Зимно під вечір травневий,
Коли після дощів
Сонце пірне за плавневі
Кущі...

Однаксо, байдужно і безжурно...

Однаково, байдужно і безжурно,
Я ніби ролі жадної не брав
І ніби баль, розквітнувши ажурно,
Одначе не розквіт і квітнуть не по-
чав.

А я затих під знаком стуми й
втоми,

Як найнятий оркестр недбайли-
вих музик:

Я трохи оп'янів... Збираюсь
йти додому—

Мій настрій не зайнявся і не-
помітно зник.

У вестибюлі сміх, многоголосий го-
мін,
А білий вигляд панн ховається в
сукно—
І я додому вже... Мене чекає комін,
Фамільний Вальтер—пес—настир-
ливе вікно.

По східцях вниз спустивсь—у
люстрах сила руху;
На улиці югні чекаючих карет...
Закутався тепліш... В середині
щось глухо
Пригадувало баль, плело уяв
грезет.

С и н у!

Не знаю я, чи розпинали
Іуда і Пилат Христа,
Але проспекти і квартали,
Але сьогоднішні міста,
Сирени зойк... автомобілів
Серед міської фістули
Мене в провулку придавили
І на дротах розп'яли.
Сказали: корчя!

—доти корчя,

Доки не впевниться рука

Наївного машиноборця

Не зачіпав маховика...

І йдуть за днями дні, неначе

З черги за цукром покупці...

Чи, може, я даремно трачу

Слова невидумані ці?!

Чи, може, я, життям потертий,

Позичу місту все, що є,

Та міста не прийму до смерти,

Бо кров моя—село моє!?
Чи-ж міг я вирушити в дорогу
До міста, кинувши село,
Хіба тепер воно не в ногу
Ступа, натуживши чоло?!..
І знаю я,—
таких багато,

Іщо розчахнулися тепер;

Та син мій вже не буде татом,

Як «Руссю» наш С. Р. С. Р.!

Ми ляжем ситим перегноєм

Під корінища молоді

І виразки свої загоїм

Об вруна тепло-золоті...

Тільки одно візьми від мене,

Що взяв од міста я нове:

— Іти вперед!

— таке надхнене,

Револуційне і живе.

О л е к с а С л і с а р е н к о

(17/III 1891 р.)

Олекса Андрієвич Слісаренко (Слісар) народився р. 1891 (17/III) на хуторі Камінцовому, Вовчанського повіту на Харківщині, в родині дрібного службовця панського маєтку. Вчився в харківській середній хліборобській школі, яку й закінчив р. 1912. Року 1913 був покликаний до військової служби салдатом, а підчас війни служив уже, як офіцер.

Друкуватися почав ще з часів, коли вчився в хліборобській школі (у журналі «Рилля» 1911 р. 1/XI). Потім друкував окремі вірші протягом р. 1912 по журналах «Л.-Н. Вістник», «Рідний Край», «Сніп», «Село» та інші. Але до 1917 року з'являвся друком дуже рідко і тільки після революції почав друкуватися частіше, а року 1919 видав свою першу збірку «На березі Кастаньському». В цьому збірникові Слісаренко виразно позначив себе символістом, з усіма властивими йому ознаками. Містицизм, ірреальність, мрійність, розрив з дійсністю, прибрані в досить художні форми (хоч і запозичені з російської літератури) ставлять цю збірку на одно з перших місць серед нашої символістичної поезії.

Але в дальшій своїй поетичній роботі Слісаренко проходить путь відходу від поезії. Спершу через футуризм він приходить до заперечення себе, яко лірика, а в своїх останніх панфутуристичних вправах ліквідує себе взагалі, яко поета, і, нарешті, останніми часами майже виключно переходить до прози.

В своїх прозових речах Слісаренко позначив себе, яко письменник, що хоче відійти від імпресіоністичної розтягненості до речей, побудованих на міцній фабулі, на розвитковій дії. На жаль прозова творчість О. Слісаренка йде дуже нерівно і часом кількість написаного шкодить його якості. До того-ж якась розхристана одвертість, надумана й натягнена вульгарність та авторська фамільярність неприємно відтягають увагу читача від «емоційності» твору в бік оригінальничання та часто-густо сумнівного дотепу.

На пасіці.

Дадан. Дуплянка. На березі білій Несуть у келії ченці крилаті
 Ікона праведних Зосіми і Савватія, Мед золотий і віск на жовті свічі...
 Над вулицями-келіями день цілий Привіт мій вам, працівники завзяті,
 Кружляє працювата братія. Уклін мій вам, невтомні будівничі!

Невпинно цілий день працює братія,
 А ввечері стихають в келіях шуми
 руху.

Ікона праведних Зосіми і Савватія
 Бартує монастир від злого Духу.

Поема зневаги.

I.

Важко травить
 Катаральний
 Шлунок історії
 Каміння сучасности.

Стоголоси ревучі
 Гукають життя
 На бенкети,
 А воно
 Напихає шлунок
 Гречаною кашею корисною

Тисячі літ,
 Як життя хоруг
 На хронічний закріп.
 Хто вигадає
 Таку рицину,
 Од якої пронесло-б всесвіт?

Шаную всіх,
 Хто не вірить сучасному,
 Призирство мов
 Сталості елегантських циліндрів.

Питаю:
 Хто здатен
 Плонути

Европейцю
 В зарозумілу пику
 Сміливим словом?

Слухайте,
 Всі гайдуки
 Європейської думки!

Ви довго тримали
 Мене у полоні
 Шовками свого безсилля.

А тепер я вільний.
 Бійтесь
 Моїх мотузків з кострицею

II.

І сокира у мене,
 І пила
 В руках, важких од м'язів,
 Я витесую оцеп
 Майбутньої хати.
 О, колись
 Покепкую над вами,
 Як будете мерзнути ви
 З малюнками
 Чудесних двірців
 У кишенях.

Марю я,
Дивлячись у майбутнє,
Що в лісах його,
На полянах святкових
Виростає
Велика мітла,
Яка вимете все сміття,
Позолочене поетами.

Серце тріпоче моє
Передчуттям неминучого,
А ваші серця
Тремтять минаючим.

В руках моїх плуг,
Що ворухить
Скиби стопудові,
А ви
Колупаєте чорнозем
Пальцями

Мені жаль вас
О, сучасники!

III.

Грізно ударю
З гармати фантазії
По ваших шатрах
У долинах минулого.

Клекотом орлім
Лякатииму
Ваші годовані души.

І будете
Скиглити ви
Псами побитими,
Загнані в гроти
Нужденних релігій.

Так
З глибини свого серця
Кидаю
Гостру зневагу
Вам,
О, сучасники!

Редут ч. 16.

Ніч пройшла тихо, але тиші ніхто не вірить.

Як вдивляються люди в білу пелену ранкового морозного туману—
в очах жевріє затаєна тривога.

Сьогодні перший ранок за останні два місяці, коли людей побудив
батарейний вартовий. Впродовж двох місяців обов'язки вартового справ-
ляли бризанти та шрапнелі в супроводі рушничних та кулеметних по-
стрілів.

Хрускає під ногами тоненький льодок у вчорашніх калюжах. Зби-
та кінськими копитами та чобітьми трава біліє інеем, іней на гармат-
ній сталі, пофарбованій на зелений колір, і на башлику вартового. Горб
перед батареєю побілів і повільно зливається з туманом.

Хто замерз за ніч, той витанцьовує «дрібушечки», накинувши на
плечі кінську попону, а той, кому попони не вистачило, плузує:

— Ти, Сеня, сіна у матню напхай—тепліше буде!

Це Чайка, телефоніст, плузує зі свого приятеля Семена Голубенка.

— На, курво, й ти погрійся!—кидає Семен попону Чайці і через
хвилю кепкує над «баб'ячою кісткою» під «кобилячою спідницею».

З приводу тиші на батареї склалося дві версії. Одна—що німці від-

ступили в напрямку Маркграбово—Лик, друга—що німці готують наступ і хочуть приспати нашу увагу.

Батарейна маса симпатизувала більше першій версії, бо вона давала кілька безпечних днів походу. Прихильником другої, між іншим, що ждали військових відзнак, був Лейба Лубенський, батарейний спостерегач.

Лубенський—худорлявий парубійко з типово-семітським обличчям, до війни кінчив комерційну школу, войовничим запалом не відзначався, але прагнув заслужити «Георгія», який мусів розтопити лід у серцях охоронителів «процентної норми», як подаватиме Лейба до університету...

Чайка симпатизував першій версії, але на ситуацію реагував по-своєму. Лежачи у вонючій телефонній землянці і смакуючи «телячу ніжку», він стиха говорив Семенові:

— Ухойдокає мене капітан, як постоїмо ще на цих позиціях...

— Постоев?

— Ато-ж...

— А ти, Ваня, не дері носа, підлабузься до нього...

Йди ти в... «Підлабузься»!—передражнив Чайка Семена.

Семен Голубенко й Чайка—великі приятелі, але вдачею вони були різні люди.

На кремезній фігурі Голубенка лежало тавро важкої хліборобської праці, а на широкому обличчі та в карих очах за монгольськими вилицями застигла лагідність та покора тільної корови.

Природа обмежилася сокирою, створюючи його, а щоб зменшити тертя вугластого Семенового тіла в людському оточенні, вона налила йому в жили замість крові каламутного олеонафту—чудового змазочного масла, що зменшує всяке тертя.

З іншої глини було зроблено Чайку. На голову вищий за Семена, стрункий, блондин, з карими очима, він вражав своєю зовнішністю. Щось вишукане й разом з тим дике було в його постаті та в обличчі.

За прубим, майже брутальним поведженням, що виховала в Семенові військова казарма, почувалася якась м'якість та материнська ласка до Чайки.

— Ну, не сердься, я-ж знаю, що ти гордовитий пан!—і Семен поліз на зовні.

Чайка сердито плюнув на стіну землянки й замислився.

На другому році своєї служби, ще за мирного часу, Чайка дістав фейерверка, але по-весні, як ішла батарея походом у лагерь, трапилася подія, про яку він нікому не розповідав, але в наслідок якої стратив свої нашивки і попав у немилість командира.

Разом з батареєю в лагерьі тоді поїхав і начальник дивізії, генерал Оганов зі своєю молодію дружиною Ліпочкою, як її називали по-за-очі й офіцери, й салдати.

Оганов швидко лишив батарею й поїхав до лагерьа залізницею. Старечі кістки не терпіли похідної тряски. Генеральшине шатро з того

часу почало крити від людського ока те, чого не могло вкрити од стонніх ушей.

Молоді підпоручники щасливо конкурували з пристаркуватим голмозим Постоевим, і капітан на одній стоянці рішив створити умови, в яких можна було-б вжити енергійніших кроків, ніж ті, що дозволяли тонкі поли походного шатра.

Він запропонував генеральші прогулянку верхи, та Ліпочка несподівано поставила умовою, щоб їхав ординарцем не хто інший, як Чайка.

Постоев погодився, але невиразне підозріння заворушилось у нього. Це підозріння набрало цільковитої виразності, коли, од'їхавши верстов зо три від лагерю, генеральша томно промовила:

— Мені набридло бути між людьми! Ви, капітане, не гнівайтесь, коли я вас попрошу лишити мене одну... Я хочу посидіти над прозорим ручаєм он у тому лісі і про когось помріяти...

Вона подивилася на Постоева так, щоб у нього не лишилося жадних сумнівів, що мріятиме вона про нього.

Після цього вона наказала Чайці їхати за собою.

— Подержиш коні на узліссі...

Капітан погодився, але всередині у нього клекотіло. Він ніби поїхав на батарею, але через якийсь час опинився в лісі коло ручаю, де близенько одне до одного сиділи Ліпочка й Чайка, а зім'ята амазонка генеральші могла стати причиною неприємних для неї плеток...

— Бравого ви собі ординарця вишукали!—саркастично промовив капітан і пішов геть.

На тому саме тижні Чайку «розжалували» в кононіри з призначенням на важку й брудну роботу, а Ліпочка несподівано заскучала за своїм генералом і поїхала до лагерів залізницею.

Про цю подію ніхто на батареї, крім Постоева та Чайки, не знав. Постоев мовчав, бо боявся зашкодити собі «по службі», а Чайка під загрозою Постоева.

«У проб загнати хоче»,—думав Чайка, коли зумер польового телефону настирливо задирчав. Він схопив трубку:

— Слухаю, ваше-високоблагородь! В цю хвилю, ваш-високоблагородь!—І висунувшись на зовні з отвору землянки, Чайка гукнув:—Се-ме-не! Попрохай поручника Іванова! Капітан зі штабу дзвонить!

Поручник Іванов присів на сходах у землянку і взяв трубку телефона:

— Слухаю... Прорив на Сувалки? Неймовірно... Контр-атаками... Святе діло! Чудово.... Звичайно, редут ч. 16 треба ув'язати... Так, так... Зараз дам розпорядження. Слухаю....

Поручник передав трубку Чайці:

— Ти, Чайко, збирайся до редуту ч. 16. З тобою піде Лубенський спостерегачем, а Голубенко другим телефоністом. Візьми запасні мотки дроту, щоб з вечора звязок уже був. Розумієш?..

— Так точно, ваш-бродь!..

— Лубенський хай візьме стару цейсівську трубу... як розіб'ють, не жаль буде....

— Слухаю...

Як пішов поручник, до землянки заліз Голубенко, що чув усю розмову. Він мовчки сів проти Чайки й колупав пальцями діряву халяву.

Редут ч. 16 був місцем, до якого люди йшли переконані, що назад їм не вертатися. Впродовж двох місяців невинних боїв шіснадцятий редут проглинув не одну тисячу людей у сірих шинелях. Тяжкі рани, що давали змогу потрапити в шпиталь, вважалися за щасливий вихід з редуту.

— Ну, Сеня, пиши батькам, а мені, матері його чорт, і писати нікому! — махнув рукою Чайка й замовк. У напівтьмі землянки Семенові здалося, що в голосі товариша бреніли сльози, але то, певно, тільки здалося—не міг Чайка Іван плакати...

З сімнадцяти років він блукає по світу «без роду й племені», бо батько його,—сільський дяк,—вигнав Ваню з дому з чималою порцією батьківських прокльонів, як приїхав той виключений «з вовчим білетом» із бурси. П'ять років самостійного життя загартували Чайку, а важкі чували Одеського порту стерли сліди його походження та бурсацької науки.

— Що я тобі скажу, Ваня,—підсунувся Голубенко ближче й заговорив пошепки—тікаймо до німців... у полон... бо в редуті все одно вб'ють...

— Тікай, коли хочеш, а я лишусь...

Голубенкові увірвався голос:

— Коли ти ні,—то й я ні...

— Чого ні? Дурний, тікай... У тебе-ж жінка, діти... Мене уб'ють—ніхто не пожалкує, а не уб'ють—капітанські діти сиротами будуть...

— Чого капітанські?—не зрозумів Семен.

— Підстрелю його, курву!—і зуби Чайці заскрипіли.

— Що ти, Ваня?—з жахом у голосі вигукнув Семен і схопив Чайку за руку, а той одіпхнув його од себе й поліз із землянки.

У «передках» Чайка збирав телефонний дріт, старанно перевіряв його, намотуючи на мотки, а Лубенський чистив стару цейсівську трубу.

— Ну, на чорта ми воюємо?—говорив Чайка, як рушили вони на батарею.—Ну, німці нас захоплять. Ну, й чорт з ними! Хіба, приміром, мені не все одно, чиї чували таскати? А ти, Лейбо,—жид і будеш жидом і в німців, і в Росії... І шана тобі, як сіркові в ярмарок...

Лубенський напружено думав.

— Ні, заслужу «Георгія», до університету приймуть,—промовив він з переконанням.

— Ех, ти!

На батареї пристав до них Голубенко і вони разом рушили до лінії шансів.

Непривітно прийняла їх чорна паща редуту.

— Артилеристи?

— Так...

— Ваш бліндаж праворуч...

Чайка, Лубенський і Голубенко розташовувалися на новому місці. Редут ч. 16 сполучав дві лінії шанців, що сходилися під гострим кутом, випинаючися наперед до німецьких позицій. З редуту можна було боронити лінії шанців од ворожих наступів, бо поле спереди та з боків відкрите для кулеметного та рушничного обстрілу. Вороже командування добре розуміло вагу редуту в справі оборони й тому вся артилерія добре пристрілялася до цієї круглїої земляної фортеці з глибокими бліндажованими сховищами.

Не одну тисячу столітніх сосен зрубано й закопано в землю, щоб захистити людське життя од потоків заліза й олива. Але це не дуже допомагало. Що-дня були забиті, знівечені та засипані землею у, здавалося-б, безпечних сховищах.

Увечері телефонний зв'язок з батареєю було налагоджено. Лубенський, приміццювавши свою трубу на передньому виступі, прийшов до землянки, де Семен і Чайка сьорбали з котьолків каламутний чай.

Чайка оповідав батареї новини, що почув по телефону. Привезли теплі сорочки та валянки, завтра пшоняну кашу варитимуть на батареї, бо сочевиці немає...

Деся далеко на правому фланзі строчив кулемет і захлинався невимовною люттяю, а зимова туманна темрява по вінці наповнила чорну миску редуту й приглушила звуки.

Чайка думав про свою помсту, про те, що капітан Постоев сидить зараз у теплій халупі, переконаний, що Чайка з редуту не повернеться. Лють закипіла в серці Чайки, і, щоб заглушити її, він розмовляв з товаришами про звичайні буденні речі.

— Ну, Семене, що там твоя Параска пише?

— Та все про злидні!.. Корова подохла, а коня комісія забрала. Деся тепер і мій чалий воює!..

— Треба воювати,— сказав Лубенський і з почуттям справленого обов'язку замовк.

— Та тобі треба. Ти прав собі добуваєш... Добудеш, в обидві руки! —саркастично засміявся Чайка й розмова увірвалася.

Поруч у бліндажі за рубленою стіною бубонів голос, роблячи довгі павзи:

— Блажен муж, іже не ідет...—Не сволодять Марфутке, не сволодять!...—іже не ідет на совет нечестивих і на путі... Пойду, гріть, поляжу, да й помьорла...—і на путі праведних...—А штоп ти сдохла, акаянная!..

— Це Михеїч молиться й лається,—промовив Семен, що вже встиг зазнайомитися з сусідами.

Йому ніхто не відповів, але кожен подумав про бороданя Михеїча, уральського старовіра-селянина.

Михеїч довго ще вичитував слова псалтиря, мішаючи незрозумілі йому слова псалмів і вголос висловлені думки.

Деся далеко на Уралі кинув бородань своє господарство, з яким зрісся своєю істотою і зараз турбує його господарчими турботами згад-

ка про далеке село, де Марфутка лишилася на господарстві, певно дочка або невістка, і не зволодає з ним.

— А я, хлопці, в атаку з піхотою піду, хреста зароблю!—висловив уголос свою думку Лейба.

— Заробиш... дерев'яного...—відповів Чайка.

Пізнього зимового ранку, як на світ позначалося, порушив спокій гарматний вибух. Горохом розсипалася крихка тиша по замерзлій річці та в очеретах болот і більмастий день не в силі був позбирати того гороху...

Навколо редуту й над редутом греміла стихія олива та стали, шматуючи землю. Біла земля вкривалася чорними плямами, а повітря наситилося пороховими пахощами.

Люди сховались у бліндажі й полохливо тулилися до купи. Тільки дозорці стежили за полем перед редутом та Лубенський, справляючи свої обов'язки спостерегача, направляв трубу в бік ворожих позицій.

Раптом вибухи стихли. Люди поставили новий кулемет замість розтрощеного ворожим набоем та однесли в запільну частину редуту двох забитих дозорців.

Бородань висунув голову з бліндажа і перехрестився широким хрестом:

— Акаяний!—і не покладаючися на тишу, знову сховався у бліндаж, розмовляючи сам з собою: «Атечество!.. Єжелі ти цар—іді с намі кров пролівать!.. Міне атечество, а тібе? А тібе, спрашіваяу, што?.. Куріцин пуп?»

Це Михеїч на самоті допитував царя в години чорного розпачу та звірячого жаху. Якже-ж наставало заспокоєння, прокидалися в ньому вікові забобони, заглушені жахом, і охав тоді Михеїч, і прохав у старого бога, певно такого-ж бородатого, як і він, прощення гріхів.

Батарея пристрелювалася. Лубенський передавав до телефонної землянки:

— Перельот! Правіше!.. Ноль—ноль—два!..

— Питає командир, по чому стріляємо, — кричав Лубенському Семен.

— Кулеметні щити!

Тепер стихія вибухів перекинулася на той бік, де німецькі лейби, чайки, михеїчі та семени очікували на свою пайку заліза чи олива.

В редуті люди повиходили зі сховищ і весело дивилися через амбразури в бік «ворога».

— Молодця антилеристи!—вигукував експансивний молодий салдат.

— Молодця, коли нас не б'ють,—розважливо промовив старший.

— Буває,—бовкнув хтось...

Раптом у повітрі зашуміло, як од тисячі крил. Люди кинулися до бліндажів, але набої випередили.

Олив'яний дощ шрапнелі, гряд крихкої криці бризантів, вулкани великокаліберних гранат скупчилися коло редуту, в редуті і по-над редутом.

Не встигла ще впасти підкинута вгору земля, як знову рев і ляскіт..

Працювала фаланга.

З моря реву і гримання виривалися тоненькі струмочки людських стогонів. Пошматовані люди з одірваними руками й ногами, з розпоротими животами благали допомоги або смерті. Ніхто не допомагав, лише залізо щед्रो дарувало смерть.

Ті, що сховалися в бліндажі, були придушені обвалами, й нелюдський стогін чувся з-під землі.

У щасливому куточку в бліндажі Чайки й Семена чоловіка сім очікувало на смерть. Чайка сидів на апараті, що давно вже не працював, бо дроти всі було перебито набоями. Втягнувши голову в плечі, прихилившись до Чайки, сидів Семен. В найдальший куток забився Михеїч.

— Господі Ісусе! Господі Ісусе!..—вигукував він і божевільними очима дивився на отвір бліндажу.

Як-же гарматний рев дійшов свого апогею, бородань-уралець, забувши свій старовірський звичай, що не дозволяв лаятися «чорним словом», вигукнув:

— Братци!.. Царіца небесная!.. А мати твою... в царей і царенят!..

— Правильно! А то «царіца небесная»!—передражнив Чайка Михеїча.

Новий скажений вибух заглушив слова. Перед самісіньким отвором бліндажу вибухнув набій, і два молодих салдати, що сиділи ближче до отвору, посунулися вниз на живих людей. Михеїч схопився за плече і зблід.

Теплими трупами наполовину затулили отвір, а ранене плече Михеїча сусіда зав'язував брудною ганчіркою.

Надвечір стрілянина почала вщухати. А як засутеніло — все змовкло.

Німці, видимо, одклали свій наступ.

Туман вставав знову над болотом та річкою й обволікав вечірні силуети.

Перший вийшов з бліндажа Чайка. Наступаючи на трупи, присипані землею, ковзаючись у кривавих калюжах, пішов він до того місця, де мав свій пункт спостереження Лейба Лубенський.

У сутінку вечора чулися стогони людей, що конали, та глухі голоси з-під землі.

Чайка шукав Лейбу і, нарешті, знайшов. Цейсівська труба, яку «не жаль, коли й розіб'ють», цілісінька стреміла над бруствером, а коло неї, підігнувши коліна до підборіддя, заплутавши пальці у власних кишках, лежав захолонувши Лейба. Шкляні очі, запорошені землею, дивилися кудись у бік.

— От тобі й хрест,—пошепки промовив Чайка й пішов до бліндажу.

— Убито Лейбу, — сповістив він Семенові.

Команда санітарів забирала ранених та одкопувала завалених землею. Михеїч, ідучи з редути, в-останнє з неймовірною огидою поглянув на чорну пашу.

— Будь ти прокляті!..

Свіжі салдати зміни, з жахом телят у кошарі різниці, збивались у купки і шептались.

Чайка послав Семена ладнати дріт до батареї, а сам лаштував апарата.

Як було полагоджено телефонний зв'язок, Голубенко подзвонив до редути:

— Наказано нам удвох тримати пункт спостереження. Зараз іду до тебе...

Через півгодини Семен розповідав Чайці віч-на-віч, сидючи в телефонному бліндажі:

— Капітан сердиться. Каже: сволочі, спостережень підчас бою не передавали, зв'язку не підтримали...

— Шкодує, що мене не вбито? Нехай тепер сам держиться...

Дні проходили за днями, а на фронті настала відносна тиша. Ні Чайку, ні Голубенка не змінили, як-то завжди робилося після важких боїв, а Чайка довгими ночами, гартуючи помсту, очікував на зміну.

Але капітан Постоев, зневірившись, певно, у можливості здихатися Чайки, вирішив спровокувати його на дисциплінарний злочин. Одного вечора передали Чайці з батареї, що командир призначив його за свого денщика. Такого знущання не сподівався Чайка і, як божевільний, метався по редутіві, а йдучи на батарею, сказав Семенові:

— Ну, хай, курва, запам'ятає. Тепер уже йому амба!

Голубенко, що ввесь час мовчав, підсунувся до Чайки ближче й прошепотів:

— Ти, Ваню, тільки так, щоб ніхто не знав... Тихенько... А як-що — до німців тікай, і я з тобою...

Чайка махнув рукою й пішов.

Капітан не спровокував Чайку на дисциплінарний злочин. Хоч як був збентежений Чайка, а, стаючи до нових обов'язків, не протестував, ретельно «козирав» капітанові, а той підозріло, з затаєним здивуванням дивився на нього...

На третій день після нового призначення Чайчиного на батареї заговорили про наступ. Батарея мала пробивати колючий дріт супротивника для проходу піхоти. Пристрелюватися по дротові пішов сам капітан Постоев, і от уже зранку передає Голубенко з редути ч. 16 капітанову команду на батарею.

А Чайка готувався. Він твердо вирішив далі не одкладати своєї помсти.

Старанно почистив «ногана», перерахував кулі в барабані й поклав револьвера у кишеню «насіпом». В землянці, де Чайка спав з ин-

шими «халуями», лишилася кобура зі шнуром, якого було ніби причеплено до револьвера.

План був такий: надвечір, як покличуть капітана обідати на батарею, а про це Чайка сам передає телефоністам, вийде він назустріч Постоеву й у тому місці, де перед редутом ч. 16 у балці поплуталася ліщина, він застрелить капітана.

Нетерпляче Чайка чекав вечора, а як, нарешті, передали капітанові, що його очікує обід, вийшов з батареї, тримаючи в кишені спитнілою рукою револьвера.

Чайка сходив у лощину од нервового напруження зціпивши зуби. На фронті лунали поодинокі вибухи.

Дійшовши донизу лощини, він зупинився. Вгорі, з боку редуту, з'явився силует людини.

«Він!»—подумав Чайка й витяг револьвера з кишені.

Чоловік не йшов, а біг по схилі гори, і коли він наблизився, Чайка впізнав Семена. Він був без шапки, з чола стікала чорна смужка крові, а правою рукою тримався за голову.

— Що таке, Сеня?

— Поранено!—промовив тримтячим голосом Голубенко й одвів од голови закривавлену руку.

— А капітан?—з напруженою тривогою запитав Чайка. Рука до болю тиснула револьвера.

— Капітанові... голову одірвано!—і Семен побіг далі на батарею.

Чайка скам'янів. Револьвер випав з руки. Ні думок, ні чуття. Тільки якась невимовна порожнеча.

І раптом відкілясь з глибини піднявся шквал сказаної люті, що вилилася в дивовижній лайці, в якій редут ч. 16 було сплутано і з богом, і з матір'ю, і з гробовою дошкою, і з вірою, і з кров'ю... А як останні слова затихли у пустельній лощині, Чайка безсило сів на землю край стежки, що вела до редуту ч. 16 і гірко, по-дитячому заплакав...

Михайль Семенко

(31/XII 1892 р.)

Михайло (чи Михайль, як сам він пише) Семенко народ. 31 грудня 1892 р. в с. Кибинцях, Миргородського повіту на Полтавщині. Вчився спочатку в реальній школі, потім у Петербурзькому психо-неврологічному інституті (не скінчив). Першу книжку випустив року 1913 в Києві. Підчас війни бачимо його у Владивостоці. Революція міняє мотиви Семенкової поезії, до того часу індивідуалістично-естетні (в футуристичному дусі)—міняє вона, значить, і світогляд його.

Семенко, по першій своїй книжці, нагло вдарає в тон, що має «потрясти світ», проголошує еру «кверо-футуризму» і по-за поетичною продукцією виявляє себе ще й як теоретик мистецтва. Пізніше він засновує літературну організацію панфутуристів (комункультівців), що розпалась останніми часами. Прихильники панфутуризму надзвичайно високо оцінювали Семенкову систему теорії та історії мистецтва, але ми тепер її не розглядатимемо.

Основа Семенкової літературної діяльності — протест проти усталених смаків і традицій. Ще в одній із перших книжок поет заявив, що «палять свій Кобзар» (то-б-то—поширивши— всю укр. поезію, що була до нього) і взяв собі за фах епатувати буржуа. Цей протест проти застарілого, це шукання нових перспектив дало привід М. Хвильовому назвати С. «трагічною постаттю». Але властиво трагедія Семенкова в тому, що йому бракувало сил для здійснення гордих завдань, що він собі поставив. Маючи гнучку, запозичливу (п ереимчивую) вдачу, Семенко раз-у-раз підлягав стороннім впливам: то чувся Ігор Северянін з його салово-ресторанним шиком, то хороблива Єлена Гуро, то московські футуристи (як Кручених) з їх словотворчістю та «заумною» мовою, то Маяковський революційної доби, і скільки тих було впливів, стільки маємо і Семенків-поетів, починаючи од Семенка-Вороного в першій книжці («Prélude»).

Найбільша отже сила Семенкова—у деструкції (його улюблений термін), руйнації, запереченні: тут мова поетова набирає гостроти й дотепно-

сти, а вдари—влучности й сили («К другу-стихотворцу»). А мотиви великого міста, його вулиць, кав'ярень, автомобілів, кіно, руху—це те нове в царині тематики, що з великою завзятістю завів автор до нашої, як люблять говорити, хуторянської поезії.

Останніми часами голос Семенків чути рідко.

Н у д ь г а.

Чом мені нудно без тебе, дівчинонь-	Жду я єдину відроду!
ко?	Серце і душу мою ти розпалиш
Чому життю я не радий?	В пестошах саявом святим,
Жду тебе, мила, кохана дружинонь-	Образ свій ясний у грудях залишиш,
ко,	Тихо схилилось я над ним...

Річка душі.

Тихо плеще сярічка душі	тихоплеще сярічка душі
кнійсхиливши сясплять комиші	сонно шепчуть сядєсь комиші
біломісяць уріччі заснув	тихоказка пострунах брєнить
тишу небайземлі пригорнув	ясномрія цюказку живить
тихозіроньки знеба зорять	тихоплеще сярічка душі
ніжнострунноакорди дзвєнять	тихоплеще сярічка душі
вєсутьїнях зогнямивертеп	біломісяць уріччі заснув
злототемний простягсяскрізь степ	тишу небайземлі пригорнув.

Притиснутий.

Ще нижче поклонись! Ще кланяйсь,	Семенко—кланяйсь, кланяйсь!
кланяйсь,	— Ні, не схились,
Бони здобутки всі зараз тобі дали—	Смерть буде перемогою моєю
І Ігорь, і Бальмонт, і Білий, і Чур-	Коли я буду сам,
ляніс—	А коли ні...
Всі хором, і ретельно так, гули:	

„К другу-стихотворцу“.

Пане Вороний! Коли Ви перестанете	що літом просвіщаєтесь на санях?
вже ходити у вибиваних штанах?	і нам (як Вам) осточортіли зорі-
це дивно, але невже Ви не почу-	очі,
ваєте,	й очі вже давно пора кинути озо-
	рювать,

та й панночки до зор вже не такі охочі—	як почуття ширих українських шкур.
невже Ви відмовляєтесь палкі серця покорювать?	Пане Вороний! Я бачу—Ви цього й не відчуваєте
Пане Вороний! пора вже скинути онучі,	хрещатикуючи серед літа—ха-ха!— в саях,
бо-ж по містах—хоч яких—все ажур	але все-ж... невідже таки не переста- нете
і такі нудні Ваші гаї та дніпрокручі,	у вибиваних ходити штанях?

Дуже щира поезійка.

Взагалі чого я сюди прибув у Київ?
Місто досить нудне
Весною смердять акації
Улицями ходить гідко
І не знаєш чи це ти в парк попав
Чи десь в селі між чумаків
Мені не місце тут
Я відчуваю що зупинивсь
Далі ні на йоту не посуваюсь
Через два роки в-низ піду
Обстановка мене огрублює
Товариство викликає гримаси
Тікати звідси!
Тікати з Києва!
До живих людей бігти
Тонких інтелігентних
Що живуть сьогодні
Дихають сьогодні
Сьогоднішні
Нерви рвуть.

Немає нічого більш прекрасного
Як сьогоднішній день
Я не дожену його тут
Кожного дня застаюсь з-заду
Тут між своїми
Геть родичів—у серці моєму
Місця немає рідному всьому—
Рідним жити буду після 40 літ.
Геть усе що спинає мене
Що шкодить моєму бігові
Що душу мою еластичну старить
Легідність тягне мене під рельси
Благополучіє мене вбиває
Не хочу слави тут
Між своїми де за мішок
Сміття та козацького вуса славу да-
дуть.
Що мені за діло до Києва та родичів
Коли про Семенка мусять марсіани
знати?

Автопортрет.

Хайль семе нкоми
Йхайль кохайль альсе комих
Йхай месен михсе охай
Мх йль кмс мнк мих мих

Семенко енко нко михайль
Семенко мих михайльсе менко
О семенко михайль!
О михайль семенко!

Ève victorieuse

Ванді я не подобаюсь. Вона цілком
байдужа.
Вона ліпше себе почуває зі скрип-
ником із Мулен-Ружа.
А мене теж дратує, що була так
близько-близько,
Що який-небудь дурень уже-б гадав
про колиску.

Ну і хай буде так. Я на час покла-
даюсь.
Хіба я гнавсь за чим і збивав колі-
на?
Ще улиць до біса, на трамвай я не
збираюсь—
Ну і хай собі порегочеться Ізеліна.

Серце в блуканні.

Сю осінь я заблужусь у муках
Серед жовклого листя заблужусь у
коханні
Я заблужусь у коханні
Заблужусь у коханні
В осінніх муках
Ви почуваєте? Моє серце в блуканні
По тихих алеях з опалим листям
безрухим
Жовклим безрухим

З листям безрухим
В самотнім еднанні.
Може знайду знайду в осінніх зву-
ках
В осінніх свистах в тоскнім знайду
сподіванні
В тоскнім сподіванні
Тоскнім сподіванні
В осінніх звуках.
Сю осінь я заблужусь у муках.

Парикмахер.

Сьогодні вдень мені було так нуд-
но,
Ніби докупи зійшлися Олесь, Во-
роний і Чупринка.
Почувалося дощово і по осінньому
облудно—
Е душі цілий день парикмахер на
гитарі бринькав.
Іноді думав про неї і робив ескізи
листа—
Що не гадався їй надісланим бути.

Згадав кілька французьких фраз
забутих,
Разів зо-два поглянув на образ
Христа.
Наспівував банальні вальси безго-
лосно,
Дивлюсь на стелю в брудне паву-
тиння.
Ні, мені було тільки тоскно—тіль-
ки тоскно...
В серці моему розкладалась диня.

Останній гудзик.

Я застебнув останній гудзик нев-
часно,
Коли перетинулись наші погляди
ворожі.
Вискаливши зуби папуасно
Я поставив дикість на сторожі.

Шклянка кави може звести знову
Пізно ввечері в зажуреній кав'ярні.
І зловлю я мрію випадкову—
Коли діткнуться груди пестіння вах-
лярні.

Парк.

Тихим вечором, як захолонули	Фонтан огазнений квітно осріблю-
тіні,	вав зідхи зів'ялі
В парк струмочками полинули плин	І журно блукала шукала когось
легкої віоліни,	Ілаялі.
Темними плямами самотно тулились	Самотно блимали в кутках рожево-
каштани	лихтарні лілеї
І різко пляміли окреслені мармуром	І таємничо збігались у тітьмі алеї.
стани.	

Будь ласка.

Я утворю на високий скелі	Гострий ніж я ввіткну суворо
Самотний замок.	В жіноче серце.
Там напишу я в стилі Растрелі	Прилацє тіло співуче море
Символістичну драму.	І збідлі перса.
В білясту ніч прийму в кімнату	І зникне мрія легкої уяви,
Блакитну панну.	Розтанє казка,
Мене буде море звати,	Не жахайтесь елегантної мови
Але я не встану.	Будь ласка!

З ревуфутпоеми „Тов. Сонце“.

М а р ш.

Розносить буря всесвітній пожар	Приходьте до нас у кого обличчя
Хитаються будови корчиться світ	веселі
Там, де пройшли, вже немає хмар	Хто життя не шкодує у червоній
І сходять червоні зорі над сутінками	борні
віт	Темні сили рідіють, заженем їх у
	нори
І блисне сліпуче сонце і запалають	Розіпнемо на стінах хто коритись
міста і села	не міг
І зворухнуться серця і у золотому	Хай покрийють всю землю червоні
огні	прапори—
	Лише той веселий, хто світ переміг.

Із поеми „Повстання“.

Чуєте сурми...

Чуєте
Сурми
Вночі?
Це
Перед ранком!
Суходолами
Галас людський
Кабелями й радіо.
Вставайте
Поети
Нетр!
Ви,
Хто вперше
Вмочив перо в атрамент—
Вам мій клич!
Сьогодні
Затулено дірку—
Це вам
Вільний шлях у майбутнє!
Сьогодні кинуто
Іскру повстання
Для всіх!
Скрегочуть і
Стукають
Апарати—
Всім!
Всім!

Всім!
Я пройшов
Багато світу
І бачив всякого люду—
Я
Пробив стіну!
І я!
Заткнув!
Дірку!
Я повторив старе
І знищив
Ударом!
Я
Пробив
Душу спогаду
Про всіх надхненних і пророків
Розіп'ятих на хрестах!
Вставайте
Поети
Нетр!
Зводьте
Повстання
Стяг!
Жертва вечірня
На світанку
Пролилась.

Понеділок-вівторок.

Понеділок
Вівторок
Середа
Четвер

П'ятниця
Субота
Неділя.

Гео Шкурупій

(20. IV 1903 р.)

Юрій Шкурупій народився 20 квітня 1903 року в Бендерах; дитячі роки прожив на Поділлі, де мати вчителювала. Скінчив 2-у київську класичну гімназію. Був чорноробом, служив на залізниці, з 16 років почав займатись журналістикою. Літературну працю почав у альманахові «Гроно» (р. 1920); крім поезій виступав і як теоретик футуризму. Починаючи з перекручування свого імени, в російській транскрипції «Георгій», на «Гео», продовжуючи оголошенням себе «королем футуроперрій» і кінчаючи віршами, що для незіпсованого смаку не здаються навіть «літературою», Шкурупій яскраво доводить свою фігурою всю неорганічність, штучність українського футуризму. Правда, він прийшов до літератури вже підчас революційної завірюхи, коли й футуристи намагались ідеологічно зв'язатися з революцією. Та в цілому міщанська природа футуризму для того була нездатна. Лише епізодично звучать ритми й мотиви революції і на «барабані» Шкурупія, а проте не можна заперечувати його поетичних здібностей, спостережливості та вміння иноді знайти влучне й свіже слово. З більшим успіхом виступив Шкурупій у прозі, 1925 р. випустивши вже й збірку своїх оповідань. Повітря «футуроперрій» у прозі Шкурупія вже не відчувається, крім не дуже численних вивертів, органічно з цілою його літературною манірою не зв'язаних. Подекуди цю прозу псує зовсім несучасний романтизм, що позначається якимсь непереетравленим і чудернацьким сполученням Майн-Рида, Джека Лондона, а почасти й Генрі, та найважче безпомічність сюжетобудування, та, мабуть, це треба покласти на молодість автору, що лише починає серйозну літературну працю.

Голод.

Нагодуйте мене, зогрійте!..
Підійміть з очей моїх
перевесла побляклих вій!..
Ви налякаєте мене крихтою хліба,
а я вас бліддю своїх повік.

Я північний, муругий вовк,
владар безмежних, сухих степів.
Я підковою спеки весь хліб потовк
і вночі над мерцями вив.

Я завернувся в подерту ковдру,
мов римський патрицій у тогу
і мені страшно зимно в ноги.

О, сонце!
Я хочу потертися спиною
об твоє гаряче обличчя

і мого подиху холод
дійде до самого серця і глибше.

Я завернувся в подерту ковдру,
мов римський патрицій у тогу,
я владар всесвітній:
— Голод!..

Семафори.

На всю Україну:
червона троянда...
Нащадкам не побачить краси руїн.
А в лісі банди.

Залізні шляхи
обійняли всю землю, мов спрут.
Всі люди хворіють на чорну неміч
і б'ються головою на камені й пита-
тають:

— Куди йти?..

А в спекулянта на спині борошна
пуди.

У всі кінці гадюками
розлізлися рельси...
І стоїть залізна вулиця:
не проїхати, не пройти!

А вагони під откосами
колесами
фанатично моляться старому богу...

І семафори руки простягнули
до неба
з одчаю...

Чекають гніву і перемог.
Не б'ють барабани,
не сурмлять сурми,
а кров розіллялася ріками
і плюскається в ній бандит,
мов риба,
і скрізь вогонь і вибухи, вибухи...

По світу несамовито тютюкає
жах...

І навіть невіри з страху
на шию почепили хреста.

І тільки ми бадьорими ранками,
зриваючи м'яту й руту
пісень,

йдемо по залізних шляхах!
Тільки нам одкрито
семафори в майбутнє!

Тайфунка.

Хай барабан барабанить
про похід в майбутнє валок,
ромбом до неба стане
останній катафалк.

Жерці, шамани
вовком

завиють жалібного маршу,
коли церков
позолочені бані
впадуть на тротуари.

Махай руками!
Ріж ногою!

Збуджуй лун
робітничий цех.
Світовий тайфун
за нами...
Вище голову!
Груди вперед!

П'ятами очей
розчавимо
зраду химерних мрій,
бронзу грудей
підставимо
під колесо подій.
Змішаємо

з цементом вулиць
піт, бруд і кров
творчих конвульсій...
В гуркоті наших праць і промов
— світовий пульс.

Махай руками!
Ріж ногою!
Збуджуй лун
робітничий цех.
Світовий тайфун
за нами...
Вище голову!
Груди вперед!

Переможець дракона.

I.

— Хорне! А, Хорне!—сказав молодий кочегар.—Сьогодні на С. 843 знову прорвало димогарну трубу. Кочегар врятувався просто чудом. Він, на щастя, дивився, як переводять стрілку і стояв коло вікна. Це вже другий чи третій випадок.

Кожний промадянин міг побачити на власні очі, що машиніст Хорн багато пережив за своє життя того, що робить людину трохи дивною та суворою.

Коли він дивився у вічі своїм товаришам, їм здавалося, що вони бачать згаслу топку паровоза або люк тендера, що його наповнено темною, маслянистою водою.

У розмові, коли згадували про нього, казали, що це той, чії руки нагадують кочергу, а весь він сам нагадує старий паровоз-компаунд з чотирма циліндрами.

Він або мовчав, як мертвяк з паровозного кладовища, або зідхав, як тормаз вестингауза, що поволі нагнічує повітря.

Але кожний знав, що він умів оповідати, й тоді голос його лився, як клекіт коліс пасажирського потягу.

Ось який був машиніст Хорн.

Він мовчки підвів голову, бо сидів за столом, поклавши голову на руки, й глянув на кочегара.

Його напівчорне, напівсиве розкуйовджене волосся нагадувало іскрозатримне приладдя, яке буває на димарі паровоза. Він поволі запустив пальці в своє волосся й сказав тихо, ніби до всіх, і ніби у простір великої, напівтемної машиністовської кімнати:

— У-у! Капітена! Ламайла машина! Два свистки! Задній хід!..

На дворі була ніч чорна, як паровозна обшивка.

Кожний знав, що Хорн може розповісти про багато таких випадків, які мали більш нещасливий кінець.

Він ще трохи полихкав, наче нагнітаючи повітря, потім його голос став колисати кімнату, повну перевтомлених кочегарів і машиністів, яким здалося, ніби вони їхали в міжнародньому вагоні «Інтернаціонал» і може все те, що вони почули, їм просто приснилося.

II.

Ніч. Вітер.

Усе притрусилось вугільним порохом. Крізь темряву окреслюються темні масиви троекутників і кубів будівель депо. Скрізь, наче на шахматній дошці, окреслюються куби вагонів.

Ніч. Вітер.

У чорнім повітрі відбувається якась страшна сатанинська меса. Вугільний порох смерчами кружляє в повітрі, великі піщини дощем шкребуться у вікна сторожок. Лихтарі круглими, блідими помаранчами блукають у темнім просторі, танцюють під музику невідомих музикантів.

Феєрична ніч.

Пекельна музика.

Вітер грає на струнах станційного радіо. Паровоз переляканим зойком переріже похмуру ніч. З шипінням, скреготом, тупотом по рельсах проскаче скажений кінь-потяг.

А вітер все грає на струнах станційного радіо, танцюють у повітрі бліді помаранчі лихтарів, смерчами крутиться вугільний порох. Чортівиння.

Радіо вис тоненькими й прубими голосами, висвистує такт сатанинського вальсу, гудуть телеграфні стовпи.

Феєрична меса.

Це страшна китайська ніч.

Га-га-га...

У-у-у-у-у...

Вжі-і-і...

Згу-згу-згу...

А-а-а-а-а...

Го-го-го-го-го...

Страшний китайський дракон не спить, вдивляється в ніч блідими лихтарями, крутить хвостом у повітрі, до смерти лякає косооких людей.

Це дракон з волняною пащею, і це звичайний сормовський паровоз.

Грає, грає вітер на струнах станційного радіо.

III.

Маленький китаєць Ліу-Чі сидить на дерев'яних бильцях, схиливши голову. Товариші сплять. Він вартує.

Довгий Санг-Ле розтягнувся на купах вугілля й міцно спить, він

майже мертвий, голови його зовсім не розібрати, вона провалилася в вугільну яму, можна тільки роздивити величезні, важкі, пудові черевики, що стирчать на великій купі вугілля. Можна подумати, що хтось забув ці черевики на цій купі вугілля й тепер засипає їх поволі вітер вугільним порохом.

Інших товаришів не видно, вони зовсім стерлись серед вугілля,— їх багато. Тут і Фен-Зін, Сабо-Фе і Кю-Чо і багато інших. Вони страшенно потемніли і майже мертві, всіх їх можна прийняти за великі відламки камінного вугілля у великій чорній пустелі естокаду.

Ліу-Чі вартує. Прийде паровоз і треба буде в його бездонний тендер зсипати вугіль. Ліу-Чі стомився, він уже зовсім не чує свого маленького тіла, він чує свою важку олив'яну голову й якісь іскри спалахують перед його косими очима.

Хай скигнуть і виє радіо, хай гудуть телеграфні стовпи, хай проносяться з гуркотом скажені дракони-потяги, хай крутить своїм хвостом і вдивляється в ніч опненими очима паровоз, Ліу-Чі вже не боїться, він зник до темних, мов вугіль, ночей!..

Ліу-Чі страшенно хочеться спати. Він уже навмисне сів на бильця, щоб доводилось піддержувати рівновагу, щоб заснувши переможним раптовим сном, також раптово злетіти з них на купи вугілля й тому одразу-ж прокинутися.

Ліу-Чі добре знає, що коли він хоч на хвилину присяде де-небудь у більш зручному місці, як боги сну заморочать йому голову дивними краєвидами й фантазіями, а страшний дракон вчинить йому яку-небудь неприємність.

Добре було-б зараз з ким-небудь побалакати,—думає китаєць. Він бачить, як далеко в повітрі блукає маленький вогник лихтаря; то сторож переводить стрілки. Ліу-Чі страшенно хочеться крикнути:

— Гей, ходя, сюди, мая буде гаварить!

Але він знає, що в таку ніч сторож його не чує, і дракон тоді ще сильніше реготатиме, лякатиме вогняними очима.

Сидить маленький китаєць на бильцях, вартує ніч, а ніч чигає на китайця, щоб вчинити йому яку-небудь неприємність і так силкуються вони перемогти один одного.

IV.

Мабуть машиністу Хорну здалося, що він оце виїхав зі станції, бо він трохи перегнувся в бік і подивився так, як завжди дивиться машиніст, чи відкрито йому семафора, чи ні.

Потім Хорн зробив рух рукою, наче тягнучи за линву паровозного свистка. Це мав бути довгий свисток, що означав:

— Вперед! 30 верстов за годину!..

Він раптом подивився навколо, ніби хотів сказати:

— Кочегаре, вугілля!..

Але потім роздумав і рішив, що й так гаразд. Пасажирський потяг його розмови йшов без запізнення.

V.

За Дніпром, за далекою Волгою, за Уралом, за далеким Тибетом розлігся величезним драконом Китай.

В полях рижу ходять маленькі китайки, поблискують чорними маленькими очима, всміхаються. Там стоять пагоди зі страшним несправедливим драконом, праця й голод жене китайців у далекі країни, де такі кумедні й дивні люди, де так багато можливостей.

Ліу-Чі замріявся.

Він не знає, що в широких степах чужих країн, де він колись проходив перед тим, як потрапити на естокад і вантажити на паровози вугілля, що в цих степах голодний і справедливий бунт підіймав свою жорстоку й буйну голову. А ніч знає, страшна китайська ніч, ніч праці, яка глузує з маленького китайця.

Вона може показати йому озброєні орди степняків, татар і киргизів, може налякати пожежами й кров'ю повстань, як тепер вітер імпровізує на струнах радіо пекельну музику бою. Але що йому далекий Китай, що йому маленькі косоокі китайки, коли тут кумедні й дивні люди, кремезні й здорові дівчата, постійна праця, а головне,—можливість стати «капітеном». Ліу-Чі знає, що приємніше бути «капітеном»-машиністом, господарем велетенської залізної істоти паровозу, переможцем дракона, ніж звичайним угольщиком, з якого так легко глузувати цій страшній почварі.

Ліу-Чі вже був кочегаром.

Ля-ля, він верхи їздив на драконі з вогняною пащею, він сам годував його чорним камінням! О, бути «капітеном»—це найвище досягнення! Але маленький китаєць знає, що ще багато й багато треба навантажити паровозів.

Спить У. С. Р. Р. Ніч темна. Сплять нації. Маленький китаєць не проспить чергового паровоза.

Навантажити вугіллям тендер, хіба це не велика справа, хіба це не краще великої поеми, що її читатиме невеличка купка людей. Втомленому й виснаженому Ліу-Чі навантажений паровоз дасть більше задоволення, ніж усі ваші поеми вашим поклонникам, поети.

Санг-Ле вже старий і Ліу-Чі дивується, чому він сміється з його мрій. Ліу-Чі знає, що Санг-Ле може вічно вантажити паровози, і його пудові черевики можуть вічно стирчати на купі вугілля підчас відпочинку.

VI.

— Відкрий сифон!—сказав Хорн, але ніхто з присутніх не зворухнувся.

Потім він ніби взявся за інжектор, наче хотів перегнати воду з тендера в котел.

VII.

Страшної китайської ночі, ночі праці, темної ночі, не дуже зручно сидіти на високих хитливих бильцях, коли бурхання вітру може

здухнути Ліу-Чі, як порошинку, коли втомлене тіло не може реагувати на зовнішні впливи, коли непереможно хочеться спати.

З великими вогняними очима, тихо підходить до естокаду дракон. Естокад спить. Ліу-Чі зовсім замірявся. Страшний дракон хоче вчинити йому чергову неприємність.

— Гей, ходя-а!—лунає з паровозу.—Давай вугілля!...

Замірявся ходя на високих хитливих бильцях, неодмінно зробить йому яку-небудь неприємність страшний дракон...

Угу!.. Угу!..

Реве нетерпуче паровоз.

Ліу-Чі губить рівновагу на бильцях і зі всього розмаху падає на Санг-Ле, потім швидко схоплюється:

— Уй, ля-ля, капітена!..

Біжить до наповнених вугіллям ящиків, здимає крюка й перекидає ящик у повітря, потім пильно вдивляється долі, як сиплеться чорне каміння в тендер паровозу.

— Що, заснув, ходя?—знову кричить йому кочегар.

— А?—питає Ліу-Чі.

Вітер односить слова й наповнює ніч жахливими звуками.

— Що, спиш?—знову кричить кочегар.

— Не, моя не спить!—відповідає китаець.—Моя сидела і впала..

З гуркотом сиплеться вугілля в тендер, другий, третій ящик перекидають у повітря. Санг-Ле розбудив усіх китаїців, стукають лопати, шкребуть вугіль, з глухим стуком падає він на дно вагонеток, віджив естокад, заворушився чорними тінями.

— Ей, капітена, дай папілосу!—кричить, перехилившись через бильця Ліу-Чі.

— Як-же я тобі дам?—кричить знизу кочегар.

— Со?—питає китаець.

— Лізь сюди!..

Скажений вітер не дозволяє розмовляти. Ліу-Чі й кочегар весь час силкуються перекричати пекельну музику китайської ночі. Як вони не кричать, все одно не чути цілих виразів, чути тільки окремі слова, або відламки слів, по яких тільки можна вгадати бажання розмовляючих. Вітер наче злодій краде слова й жбурляє їх кудись між далекі вагони й паровози.

— Лізь сюди!—знову кричить кочегар.

— Со?..

— Сіцаса!..

Ліу-Чі перелазить через бильця естокаду й стрибає в тендер паровозу, за ним з гуркотом сиплеться вугілля.

— Тю!..—лякається кочегар.—Та ти ще вб'єшся..

— Со?..

— Вб'єшся, кажу!..

— Не, моя вміє, моя не вб'єся!..

Вогонь розкритої топки освітлює їхні чорні обличчя фантастичними жовтими плямами.

— Дай паліосу!—каже Ліу-Чі.

Вони вдвох заходять у будку. Коло вікна на своєму місці сидить старий машиніст, він куняє, його голова хитається, як у п'яного.

— Здолов, капітена!—вітає його китаець.

— Здоров Ліу-Чі!—прокидається машиніст.—Скоро поїдемо?..

— Сіцаса!..

Кочегар крутить з махри цигарку, потім дає Ліу-Чі. Цигарка Ліу-Чі врешті подібна від бруду до круглого шматочка вугілля. Кочегар бере поліно й намогує на кінець клоччя, потім встромляє його в топку. Імпровізований сірник пече обличчя обох і врешті обидва задоволені. Цигарки маленькими вогниками спалахують коло їхніх носів.

— Ну, що, ходя, швидко поїдемо з потягом?—питає кочегар.—Ти, мабуть, уже скучаєш за драконом? Пам'ятаєш Ліу-Чі, як ми з тобою гуляли на «Сорочім Броду»?

О, Ліу-Чі добре пам'ятає ту веселу п'яну ніч, коли потяг, як табун скажених коней, нісся по рельсах, як завше спокійний та трохи мурутий «капітена» тепер співав і пританцьовував на стрибаючій залізній фартусі паровозу, як кидався з боку на бік паровоз, як гуркотили колеса й здригались мости від небаченого біку. Ля-ля, тоді захоплювало дух і залізний дракон скреготав і радів під їхніми п'яними й хиткими ногами! О, тоді було прекрасно!..

VIII.

Хорн здвигнув рукою, наче переводив регулятор, глянув на сонливі обличчя кочегарів, як на один великий монometr, по якому він міг бачити силу тиснення атмосфер своєї розмови.

Потім він ніби помацав ричаг і пильно подивився вперед на неіснуючі рельси, на безмежну неіснуючу колію.

Чи був він задоволений, чи ні, про це важко було сказати, але, очевидно, він рішив, що все гаразд і силу атмосфер можна збільшити.

IX.

Кожний, мабуть, з вас знає, що таке китайська ніч,—ніч праці, коли навкруги чорно, як у димарі, й не видно рельс, коли божевілля стискає за горло й коли рельси сами знають, куди ведуть.

О, Ліу-Чі чудово відчув цей момент, коли вони з «капітенom» під пахкання вестингаузу, під гуркіт коліс, під скажений біг ритмічно танцювали вальса на залізному фартусі паровозу, який стрибав з боку на бік і видко та старанно дихав поршнями.

— Ну, Ліу-Чі,—сказав машиніст,—може й зараз станцюємо вальса? Чи не хочеш?—і він підійшов, посміхаючись, до китаця.

— Не, зараз давай-давай вугілля!—Дракона куш-куш!—відповів Ліу-Чі.

Але раптом жахливий крик наче камінням ударив по вухах Санг-Ле, який сидів високо на бильцях естокаду і дивився долі на паровоз.

Він бачив, як паровоз зашипів і тисячі іскор освітили чорну ніч праці.

«Дракон розлютувався»!—подумав Санг-Ле і його довге тіло задрижало в якійсь лихоманці.

Потім хмара задушливої пари наче запоною вкрила весь паровоз і стала вкривати естокад.

Очевидно, на паровозі раптом виникла якась катастрофа.

«Дракон мабуть розсердився на капітена»!—знову подумав Санг-Ле, і він зі страху затулив брудними руками обличчя.

А станціонне радіо вило, плакало й реготало. Вітер був такий сильний, що здавався густим і його можна було різати ножем. Паровоз-дракон наповнював ніч глушним шипінням і тисячами іскор, які поволі гасли.

Санг-Ле здавалось, що там унизу тріснула земля й вивернула ціле пекло, яке герготало під ним.

І справді дракон розлютувався.

Коли машиніст підійшов до Ліу-Чі...

Це була одна хвилина! Це був один мент!

Прорвались старі димогарні труби. Вода, заливаючи топку, окропом і страшенно гарячою парою вдарила в паровозну будку.

Це був один мент!

Ліу-Чі, що стояв коло машиніста, з силою відштовхнув його в бік і сам, затуляючи своїм тілом топку, голосно кричав:

— Дракона куш-куш капітена! Ліу-Чі, Ліу-Чі, не давай! Ліу-Чі..

Гарячий окріп одразу обварив Ліу-Чі, який врятував од цього машиніста. Це була для машиніста незрозуміла самовідданість.

Обварене м'ясо повідставало від кісток Ліу-Чі, коли його витягли, але він був ще живий...

X.

— Ту-ту! Ту-ту! Ту-ту!..

Хорн наче висвистував тривогу. Його обличчя було стурбоване й налякане.

— Капітена ламайла машина! Ламайла Ліу-Чі! Ліу-Чі спасай капітена! Здолова капітена!

— Ту-ту-ту!..

Хорн ніби три рази шарпанув за ливну паровозного свистка. Це означало:

— Стій! Зупинка...

— Це були останні слова Ліу-Чі!—сказав Хорн.—Він був переможцем дракона...

Хорн нагадував божевільного. Волосся йому зовсім розкуйовдилось і ще більше нагадувало іскрозатримне приладдя. По його обличчі текли великі сльози.

— Це луснула водомірна склянка!—сказав Хорн, витираючи сльози,—її треба заткнути ключчям.